

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:
Зав. кафедри
« ___ » _____ 20__ р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр»

на тему: «Злочинність у сфері економічної діяльності»

Студента економіко-правового
факультету
спеціальності 081 Право
освітнього ступеня «Магістр»
Колоди Сергія Сергійовича
Науковий керівник:
Шелухін Микола Леонідович
доктор юридичних наук, професор
кафедри права та публічного
адміністрування
Рецензент: Щербіна А.В., суддя
Орджонікідзевського районного суду
м. Маріуполя

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« ___ » _____ 20__ р.

Маріуполь – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-КРИМІНАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	8
1.1 Поняття, характеристика та загальні тенденції розвитку злочинності у сфері економічної діяльності.....	8
1.2 Наукові розробки проблем протидії злочинності у сфері економічної діяльності.....	15
1.3 Трансформація злочинності у сфері економічної діяльності у світі та Україні.....	22
1.4 Порівняльно-статистичний аналіз стану злочинності у сфері економічної діяльності у світі, Україні, Донецькому регіоні та Маріуполі.....	29
Висновки за розділом 1.....	36
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	37
2.1. Поняття і визначення кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності.....	37
2.2. Об'єктивні елементи кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності.....	43
2.3. Суб'єктивні елементи кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності.....	49
2.4. Комплексні елементи кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності.....	54
Висновки за розділом 2.....	60
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	61

3.1. Система попередження злочинності у сфері економічної діяльності в Україні.....	61
3.2. Загальні, особливі (спеціальні) та індивідуальні запобіжні заходи попередження злочинності у сфері економічної діяльності.....	69
3.3. Зарубіжний досвід попередження злочинності у сфері економічної діяльності.....	78
Висновки за розділом 3.....	86
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі злочинність у сфері економічної діяльності є невід'ємною частиною повсякденного життя суспільства. Економічна криза, що охоплює усю територію України, військові процеси на східній її частині, а у 2020 році - спалах пандемії COVID-19, створюють складні умови для формування та розробки ефективної системи попередження та боротьби із такою категорією злочинів.

Особливої актуальності дана тема набуває саме в цей період, оскільки Україна потребує створення та вдосконалення вже існуючих правових норм та вимагає активізації держави і провадження активної політики у сфері боротьби з економічною злочинністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання безпеки і протидії злочинності у сфері економічної діяльності досліджувала велика кількість вітчизняних науковців, зокрема, О.М. Бандурка, І.О. Бандурка, А.М. Бойко, О.В. Герасимов, Б.М. Головкін, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, Є.Л. Стрельцов, Г.А. Матусовський, В.М. Попович, В.В. Сазонов, Ю.В. Орлов та інші. Проте, враховуючи нестабільне становище українського законодавства, що проявляється у постійній зміні нормативно-правових актів, питання боротьби з економічною злочинністю в Україні залишається відкритим.

Об'єктом дослідження є економічна злочинність та діяльність щодо попередження злочинності у сфері економічної діяльності.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти загальнокримінальних засад, кримінологічної характеристики і особливості попередження злочинності у сфері економічної діяльності.

Метою даної роботи є дослідження та узагальнення підходів до розуміння сутності злочинності у сфері економічної діяльності, основних шляхів її подолання та протидії.

Згідно визначеної мети, **завданнями** роботи є:

- Визначити поняття, характеристику та загальні тенденції розвитку злочинності у сфері економічної діяльності;
- Дослідити наукові розробки проблем протидії злочинності у сфері економічної діяльності;
- Розглянути особливості трансформації злочинності у сфері економічної діяльності у світі та в Україні;
- Здійснити порівняльно-статистичний аналіз стану злочинності у сфері економічної діяльності у світі, Україні, Донецькому регіоні та Маріуполі;
- Визначити поняття та кримінологічну характеристику злочинності у сфері економічної діяльності;
- Розглянути об'єктивні елементи кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності;
- Дослідити суб'єктивні елементи кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності;
- Визначити комплексні елементи кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності;
- Дослідити систему попередження злочинності у сфері економічної діяльності в Україні;
- Охарактеризувати та визначити загальні, особливі (спеціальні) та індивідуальні запобіжні заходи попередження злочинності у сфері економічної діяльності;
- Розглянути досвід попередження злочинності у сфері економічної діяльності.

Методи наукового дослідження. При написанні роботи використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання: діалектичного, історичного, моделювання, формально-логічного, порівняльно-правового; статистичного, аналітичного тощо. За допомогою діалектичного та історичного методу досліджено загально-кримінальні

засади злочинності у сфері економічної діяльності. Аналіз стану злочинності у сфері економічної діяльності здійснювався за допомогою аналітичного, статистичного та системного методів. Формально-логічний метод застосовано для з'ясування питань визначення елементів кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному дослідженні загальнотеоретичних засад злочинності у сфері економічної діяльності, визначенні її елементів та особливостей. Визначено систему заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності та запропоновано нові шляхи боротьби із такими діяннями, з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. Запропоновано авторське визначення поняття «злочинність у сфері економічної діяльності, а також сформульовано визначення поняття «кримінологічна характеристика економічної злочинності».

Додатково, звернуто увагу на необхідність проведення роботи у напрямку дослідження кіберзлочинності, зокрема, у сфері економічної діяльності. Це було обгрунтовано властивістю економічної злочинності до пристосування до новітніх розробок і технологій.

Практичне значення отриманих результатів полягає у наступному: у законодавчій галузі - запропоновано внесення змін до положень Господарського кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України, з метою встановлення заборони на здійснення розрахунків у сфері господарської діяльності у готівковій формі; у навчальному процесі - при підготовці розділів підручників і навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів, складанні навчальних робочих програм з дисципліни «Кримінальне право», «Кримінологія»; у правозастосовній діяльності - при застосуванні спеціальних заходів у боротьбі із злочинністю у сфері економічної діяльності запропоновано створити автоматизовану систему перевірки та аналізу

фінансових операцій суб'єкта економічної діяльності, а також автоматичного визначення ознак незаконних операцій, у тому числі й з метою встановлення фактів легалізації (відмивання) грошових котів, отриманих незаконним шляхом та ухилення від сплати податків.

Апробації дослідження. Основні положення і висновки, які були включені до даного дослідження, було апробовано під час участі у ІХ Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики» м. Маріуполь, 19 травня 2020 року. Тези наукової доповіді за темою: «Напрямки боротьби зі злочинами у сфері економічної діяльності» надруковано у збірнику матеріалів зазначеної конференції.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, які охоплюють 11 підрозділів, висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи - 90 сторінок, список використаної літератури налічує 75 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНО-КРИМІНАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття, характеристика та загальні тенденції розвитку злочинності у сфері економічної діяльності

У сучасній науковій літературі приділяється значна увага злочинності у сфері економічної діяльності, що зумовило формування великої кількості підходів до термінологічного розуміння зазначеного поняття і трактування його сутності. Науковці у сфері кримінального права та кримінології характеризуючи таке явище, використовують різні форми вираження, наприклад, «економічна злочинність», «злочинність у економічній сфері», «злочинність економічної спрямованості», «злочинність у сфері підприємницької діяльності» тощо. Не дивлячись на відмінність форм вираження такого поняття, їх прийнято вживати в якості синонімів, що наділені ідентичним змістом. При цьому, у кримінологічній літературі робляться активні спроби з метою доведення відмінностей між вищепереліченими поняттями, що полягають у різній правовій природі таких явищ. В контексті даного дослідження є доцільним розглянути різні підходи до визначення поняття «злочинності у сфері економічної діяльності».

Так, спираючись на позицію, висловлену А.П. Закалюком, найбільш коректним терміном є «злочинність у сфері економіки». Таке твердження обґрунтовується тим, що саме цей термін у повному обсязі розкриває предметну сутність такого явища, яке полягає у порушенні інтересів законних учасників економічних відносин [10, с. 97-100]. До того ж, варто зазначити, що термін «злочинність у сфері економіки» є достатньо логічним, оскільки містить у своєму змісті вказівку безпосередньо на сферу, в якій здійснюється злочинне посягання.

З цього приводу О.Г. Кельман зазначає, що навіть у сфері здійснення економічної діяльності є інші злочини, які не пов'язані із економікою [20, с. 18]. На нашу думку, зазначена позиція є не досить влучною, оскільки економічна сфера життя належить до сфери господарювання, а злочинні посягання, що скоюються, наприклад, у сфері національної безпеки, власності, особистої недоторканності особи, законодавцем взагалі віднесено до інших розділів Особливої частини Кримінального кодексу України.

Серед наукових підходів до визначення терміну «злочинність у сфері економічної діяльності» можливо виділити позиції Є.Л. Стрельцова, Г.А. Матусовського та В.М. Поповича. Так, Є.Л. Стрельцов зазначає, що до економічних злочинних посягань можливо віднести такі протиправні діяння, які направлені на порушення відносин і порядку зайняття господарською діяльністю [65, с. 121].

Г.А. Матусовський висловив думку стосовно того, що економічну злочинність варто розглядати через призму її основних ознак, які полягають у тому, що, як правило, вони мають характер корисливих та вчиняються особами, які приймають безпосередню участь у економічних процесах та здійснюють контроль над нею [36, с. 15]. У свою чергу В.М. Попович зауважив, що злочини у сфері економічної діяльності визначаються саме специфічною сферою їх вчинення, якою є: обіг речей, права та дії під час провадження економічної діяльності, а також способами скоєння злочинів, до яких можливо віднести: облікові операції, фінансово-господарські інструменти, організаційно-регулятивні та управлінські повноваження тощо [53, с. 116].

Існування у сучасних наукових дослідженнях великої кількості різноманітних тлумачень поняття «злочинність у сфері економічної діяльності» пов'язується із тим, що у положеннях діючого Кримінального кодексу України відсутній окремий розділ, який містить склади кримінальних правопорушень саме в економічній сфері. Натомість, склади таких злочинів

містяться у нормах Особливої частини, які передбачають відповідальність за скоєння кримінальних правопорушень проти власності та у сфері господарської діяльності. Таким чином, можливо зазначити, що злочини у сфері економічної діяльності характеризуються саме специфікою суспільних відносин, на які вони посягають, а також суб'єктом їх вчинення, що у повній мірі узгоджується із позицією, висловленою В.М. Поповичем.

У зв'язку із відсутністю єдиного підходу до визначення поняття «злочини у сфері економічної діяльності», існують розбіжності й стосовно виокремлення загальних ознак такого явища. Проаналізувавши підходи, визначені А.М. Бойко, А.П. Закалюком і Б.М. Головкіним, можливо визначити основні ознаки економічної злочинності, якими є:

1. Суспільні відносини у сфері економічної діяльності виступають єдиним родовим об'єктом усіх злочинів такої категорії.
2. Суб'єктивна сторона характеризується спільними корисливими мотивами і метою - отримання вигоди майнового або немайнового характеру.
3. Причинами скоєння злочинів у сфері економічної діяльності виступають єдині соціальні чинники, що становлять основу мети та мотиву злочинного посягання.
4. Суб'єктом скоєння злочинів у економічному секторі виступають особи, які безпосередньо є учасниками такої діяльності, приймають участь від імені контролюючих чи наглядових установ або ж, хоча і не займаються таким видом діяльності, проте, посягають на економічні інтереси.
5. Наслідками суспільно небезпечного посягання можуть бути: завдання збитків державі, господарюючим суб'єктам або спричинення шкоди їх діловій репутації [14, с. 116; 3, с. 24-25; 7, с. 129].

У свою чергу, спираючись на позицію С. Кравчука щодо визначення поняття «економічна злочинність», можливо зазначити, що під таким поняттям потрібно розуміти злочини, які вчиняються у сфері економічної діяльності шляхом використання легітимних технічно-облікових,

контролюючих та управлінських прав і повноважень. У зв'язку із цим, науковцем виокремлено цілу низку характерних ознак економічної злочинності, до яких можливо віднести наступні:

- триваючий характер діянь;
- високий рівень латентності;
- притаманність ознак кримінально караних діянь;
- спрямування свого негативного впливу на визначений порядок здійснення управління економічною сферою;
- тісний взаємозв'язок із організованими формами злочинності, корупційними проявами та тіньовою економікою;
- спричинення значних збитків державі, суспільству та окремим громадянам [25, с. 28].

У свою чергу, Кельман О.Г. пропонує розглядати економічну злочинність в якості сукупності злочинів, які вчиняються з корисливих мотивів, характеризуються умисною формою вини та мають місце виключно у сфері легального та нелегального зайняття економічною діяльністю. До основних ознак злочинності у сфері економічної діяльності науковцем віднесено наступні:

- маскуванню під законні форми здійснення економічної діяльності;
- властивість суб'єктів злочину до пристосовування та дослідження нових способів вчинення злочинів у такій сфері;
- високий рівень обізнаності у тонкощах ринкової економіки та положеннях діючого законодавства тощо [19, с. 133-139].

Деякими кримінологами висловлюється позиція стосовно того, що економічна злочинність перебуває у тісному взаємозв'язку із елітарною, оскільки саме такі категорії осіб як політики, бізнесмени, керівники різних фондів або громадських об'єднань та інші, належать до групи девіантного ризику через наявність у них можливості самостійно приймати рішення і, як наслідок, впливати на економічні відносини. Проте, ототожнювати між собою

економічну та елітарну злочинність є не досить логічним, оскільки вчинення економічних злочинів є можливим будь-якою посадовою або службовою особою, незалежно від її становища у суспільстві.

Причинами, які зумовлюють підвищення рівня економічних злочинів в Україні є:

- соціальна, політична та фінансова криза;
- функціонування низько ефективного кримінального, кримінального процесуального, господарського, бюджетного, податкового законодавства;
- відсутність дієвих механізмів у напрямку протидії та боротьби із проявами економічної злочинності;
- недосконалість засобів та механізмів міжнародного співробітництва;
- високий рівень корупції у державній сфері, зокрема, й щодо питань, які стосуються економічного сектору тощо.

У дослідницькій літературі з питань вивчення феномену економічної злочинності висловлюється думка стосовно того, що основним джерелом такого явища в Україні є існування саме тіньової економіки [22, с. 5]. Потрібно звернути увагу на те, що приховування податкових платежів, відкриття «підпільних» закладів, виплата заробітної плати «у конвертах», наймана праця людини без офіційного оформлення трудових правовідносин, на сьогоднішній день не є секретною інформацією для будь-якого пересічного українця.

Обсяги тіньової економіки на території сучасної української держави, мають величезний вплив на усі сфери суспільного життя. Внаслідок розповсюдження такого явища здійснюється перерозподіл суспільного надбання, поширюється корупція і хабарництво у органах державної влади й управління, підвищується рівень неформальних відносин між посадовцями державних структур із бізнесом тощо.

Для більш детального дослідження та розуміння злочинності у сфері економічної діяльності варто визначити загальні тенденції розвитку такого явища, що потребує звернення до офіційних статистичних даних.

Починаючи з 2016 на офіційному веб-порталі Генеральної прокуратури України оприлюднюється окремий звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності. Таку зміну форми звітів можливо назвати достатньо позитивною, оскільки значним чином полегшується процедура аналізу та визначення тенденцій розвитку злочинності у сфері здійснення економічної діяльності. Проте, до злочинності у сфері економічної діяльності можливо віднести лише привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), а також злочини у сфері господарської (ст. ст. 199-233 КК України) і службової діяльності (ст. ст. 364, 364¹ та 366 КК України).

Так, протягом 2019 року загальна кількість облікованих злочинів, вчинених на підприємствах, установах та організаціях склала 56 903, з яких саме економічних злочинів можливо виділити лише 25 187 (44,26 %), що менше ніж у 2018 році на 8,42 %. До того ж, було вручено 8 792 повідомлень про підозру, питома вага яких у загальній кількості зареєстрованих економічних злочинів становить 34,91 %, що на 11,6 % менше ніж у минулому році [56].

Найбільшу кількість злочинів у сфері економічної діяльності, на протязі 2019 року, становили кримінальні правопорушення, передбачені наступними статтями КК України: ст. 191 - 9 074 (що складають 36,03 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері економічної діяльності протягом звітного періоду); ст. 366 - 6 592 (21,97 %); ст. 364 - 4 371 (17,35 %); ст. 199 - 859 (3,41 %); ст. 212 - 1 009 (3,38 %). Найменшу кількість кримінальних правопорушень було обліковано за вчинення діянь, передбачених ст. ст. 211 (1), 2091 (2) та 2 031 (2) КК України.

Потрібно звернути увагу на те, що у 2019 році спостерігалася тенденція до зниження рівня економічної діяльності. Так, протягом 2019 року було зареєстровано на 8,42 % менше економічних злочинів (усього обліковано 25 504 у 2018 році). При цьому, повідомлень про підозру у 2019 році (8 792) було вручено також менше на 11,6 % (у 2018 році - 12 644).

З метою визначення тенденцій розвитку злочинності у сфері економічної діяльності у 2020 році, пропонуємо порівняти статистичні дані за 8 місяців поточного року, із показниками за аналогічний період 2019 року. Отже, взявши за основу статистичну інформацію за вісім місяців 2019 та 2020 років, можливо зазначити, що простежується певна тенденція до підвищення рівня економічної злочинності. Зокрема, такий висновок впливає з того, що лише за 8 місяців 2020 року загальна кількість облікованих кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності складає 21 413 (на 10,67 % більше ніж на протязі аналогічного періоду 2019 року), з яких: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, що складає 8 951 випадків (на 21,99 % більше), злочини у галузі господарювання - 4 174 (на 8,41 % менше) та 6 492 - це злочини у сфері службової діяльності (на 8,43 % більше ніж у 2019 році). Отже, необхідно зробити висновок про підвищення тенденції до скоєння злочинів у сфері господарювання у 2020 року саме шляхом використання власного службового становища, а також розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Таким чином, можливо зробити висновок про існування цілої низки негативних чинників, які впливають на підвищення статистичних показників злочинності у сфері економічної діяльності в Україні, внаслідок чого прослідковується тенденція до підвищення рівня економічних злочинів. Не дивлячись на те, що економічні злочини становлять лише частину злочинності у цілому, проте її наслідки призводять до спричинення збитків, які обраховуються у мільярдах гривень. Зокрема, це пов'язано із високим

рівнем латентності, яка є притаманною для економічних злочинів, а також високий рівень обізнаності злочинців у тонкощах даної галузі.

Дослідивши основні ознаки злочинності в сфері економічної діяльності, можливо запропонувати визначення такого терміну, що включатиме до свого змісту його основні характеристики. Так, під категорією «економічна злочинність» потрібно розуміти протиправне кримінальне діяння, що посягає на суспільні відносини у сфері економічної діяльності учасниками відповідних правовідносин, як правило, з корисливих мотивів та з метою отримання вигоди, внаслідок чого спричиняються збитки державі, суб'єктам господарювання, громадянам або завдається шкода їх діловій репутації.

До того ж, варто зазначити, що з квітня 2020 року спостерігається тенденція до зниження рівня даного виду злочинності. При цьому, вважаємо за необхідне зауважити, що зниження показників економічної злочинності може бути пов'язане із введенням на території України карантинних заходів у зв'язку із пандемією Covid-19. Зокрема, на зниження статистичних показників може значним чином впливати тимчасове обмеження суб'єктів економіки у здійснення ними своєї діяльності, а також, обмеженням співробітників правоохоронних органів у проведенні слідчих дій.

1.2. Наукові розробки проблем протидії злочинності у сфері економічної діяльності

Однією із характерних особливостей сучасного суспільного життя є значна перевага споживчих відносин та поєднання усіх соціальних сфер з економічними законами, що полягають у відкритті шляху кожної людини до капіталів та інших фінансових ресурсів. Саме із формуванням даної особливості пов'язаний пошук окремими індивідами найбільш вигідних систем менеджменту та управління, що знаходить свій прояв у виробленні спеціальних механізмів для підвищення ефективності та оптимізації

виробничих процесів. Внаслідок таких сучасних розробок і починає формуватися «тіньова» сторона економіки, що проявляється у спеціальних кримінальних способах отримання фінансових прибутків.

Процеси тінізації різноманітних сфер викликали велику зацікавленість й у наукових сферах, про що свідчить велика кількість комплексних досліджень, які спрямовувалися на вивчення сутності економічних злочинів, розробку ефективних методів боротьби із ними, формування загальнонаціональної політики протидії злочинам у сфері економічної діяльності, а також практики застосування методологічних положень правоохоронних і судових органів. Саме ці питання розкриваються у наукових розробках сучасних вітчизняних дослідників.

Серед праць вітчизняних науковців, присвячених питанню теоретичних та методологічних аспектів протидії економічній злочинності в Україні, варто приділити особливу увагу дослідженню О.М. Бандурки та І.О. Бандурки, результати якого викладено у монографії «Злочинність і сучасність». Так, авторами здійснювалося вивчення економічної злочинності як загрози національній безпеці України, якій приділено увагу в окремому розділі колективної монографії.

Науковцями було визначено основні фактори небезпеки для економічного сектору, серед яких можливо визначити:

- неефективність системи управління економічним сектором;
- прогалини у діючому законодавстві, яким врегульовано відносини у сфері протидії економічній злочинності;
- неефективність податкової системи, що сприяє проявам ухилення від сплати податків як достатньо поширеного явища;
- зростання рівня тінізації економічного сектору та його криміногенної складової;

– відсутність системного підходу до боротьби з економічною злочинністю та недостатність ресурсного забезпечення такого виду діяльності тощо.

При цьому, в якості одного із методів боротьби із проявами злочинності в економічному секторі було запропоновано розробку та запровадження загальнодержавної стратегії протидії злочинності у сфері економічної діяльності, що сприятиме оптимізації діяльності правоохоронних органів в напрямку протидії такій категорії злочинів, а також зменшить прояви тінізації національної економіки [1, с. 141-142].

На нашу думку, такі пропозиції є достатньо цікавими з огляду на те, що протидія злочинним проявам у сфері економічної діяльності має проводитися на загальнодержавному рівні. Саме неналежна увага з боку державних органів, у тому числі й у сфері неналежного врегулювання економічних відносин, практично заохочує суб'єктів злочинної діяльності до ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів, шахрайства з фінансовими ресурсами, легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом тощо.

Дуже подібна за своїм змістом позиція висловлена В.В. Сазоновим у монографії «Забезпечення економічної безпеки України: кримінологічний аналіз». Так, науковець зазначив, що держава, в особі спеціально уповноважених органів, відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки, зокрема, шляхом:

- визначення провідних напрямків і методів протидії економічній злочинності;
- забезпечення інформаційно-аналітичного процесу протидії економічним злочинам;
- здійснення діяльності у напрямку виявлення проявів економічної злочинності;
- реалізації заходів протидії злочинним проявам у сфері економіки.

Додатково автором звернуто увагу на те, що з метою ефективної протидії та боротьби із проявами економічної злочинності, є необхідним високий рівень взаємодії, у тому числі й між органами державної влади. До того ж, науковець зазначив, що у зв'язку із високими показниками складності економічних процесів, на загальнодержавному рівні необхідно реалізовувати довгострокові програми протидії та боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності [61, с. 284].

Досить актуальну проблему у процесі протидії злочинності у сфері економічної діяльності було озвучено Ю.В. Орловим у монографії «Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності». Так, науковцем зазначено, що в Україні рівень олігархізації досяг критичного рівня, внаслідок чого вона становить специфічну форму організованої злочинності. У контексті даного дослідження було акцентовано увагу на тому, що економіка дуже тісно починає переплітатися з політикою, внаслідок чого сама держава сприяє отриманню прибутку у його фінансовому вимірі.

Вищезазначена позиція Ю.В. Орлова, на нашу думку, є достатньо влучною, зокрема, у зв'язку із тим, що, забезпечуючи власні бізнес-інтереси, представники державної влади приймають нормативно-правові акти в залежності від своїх потреб. Звичайно, у такому випадку не може йти мови про запровадження реально ефективного механізму, оскільки неможливо зашкодити самому собі [49, с. 521].

Питанню захисту економічної сфери України присвячено дослідження В.В. Франчука «Кримінально-правові засоби охорони економіки України». За результатами проведено роботи автором проведено аналіз відповідності положень національного законодавства, у яких закріплено ключові кримінально-правові засоби охорони економіки України, аналогічним положенням міжнародних договорів. Додатково, автором звернуто увагу на встановлення особливостей та ефективності реалізації таких заходів в Україні [67].

У подальшому, результати дисертаційного дослідження В.В. Франчука було викладено у монографії «Кримінально-правові засаби охорони економіки України». Автором було запропоновано перейменувати Розділ VII Особливої частини КК України на «Злочини у сфері економічної діяльності». Додатково, запропоновано доповнити зміст зазначеного розділу КК нормою, яка передбачає відповідальність за використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів [68].

Серед наукових розробок проблем протидії злочинності у сфері економічної діяльності на особливу увагу заслуговує дослідження зарубіжного науковця Т. Холла «Економічні регіони організованої злочинності». Автором акцентовано увагу на неможливості проведення комплексних досліджень у сфері протидії проявам економічної злочинності без попереднього вивчення її основних складових елементів. До таких елементів можливо віднести такі як: корупційні прояви, кіберзлочинність, контрабанда, відмивання коштів, отриманих протиправним шляхом, фінансування тероризму тощо. При цьому, науковцем вказано на необхідність проведення досліджень географічного розташування кожної окремої держави, оскільки саме це може позитивно позначитися на виробленні державних стратегій з питань протидії економічній злочинності [75].

У зв'язку із вищевикладеним, варто звернути увагу на дослідження В.І. Ляшенка та О.С. Вишневського «Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку». Так, у контексті зазначеного дослідження, науковцями звернуто увагу на високий рівень загрози організованої кіберзлочинності, внаслідок чого існує нагальна потреба у підвищенні рівня ефективності роботи у напрямку ідентифікації та локалізації злочинних проявів, у тому числі й шляхом створення міжнародних інформаційних баз.

Авторами зроблено акцент на необхідності фінансування і проведення дослідження шкідливих властивостей технічного програмного забезпечення і сучасних бізнес-моделей кіберзлочинності. Зокрема, правоохоронним органам мають надаватися високоефективні технологічні можливості з метою протистояння кіберзлочинності, у тому числі й у економічній сфері для вивчення методів шифрування злочинців.

Особливу увагу приділено необхідності координації профілактичних заходів на технічні можливості сучасних мобільних гаджетів та електронних пристроїв, які на сьогоднішній день є одним із основних джерел небезпеки та способом проникнення кіберзлочинців, зокрема, до корпоративних мереж суб'єктів економічної діяльності [35]. Вважаємо, що така позиція є достатньо актуальною у сучасних умовах, у тому числі й враховуючи й процес державної політики у сфері цифровізації та діджиталізації, що передбачає проникнення новітніх технологічних розробок у повсякденну діяльність суб'єктів зайняття економічною діяльністю та суспільства у цілому.

Важливе значення для подальших розробок концепції запобігання злочинів у сфері економічної діяльності має докторська дисертація О.Ю. Бусол «Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії». Так, автором звернуто особливу увагу на олігархічну побудову сучасної політичної системи України, що перебуває у тісному взаємозв'язку із економічною сферою. Зокрема, автором зазначено, що рівень корупції у державних органах має тенденцію до зростання, що негативно впливає на економічний розвиток держави, оскільки існує пряма взаємозалежність між економічним рівнем розвитку держави та рівнем корупційних проявів при цьому, дисертантом зауважено, що, не дивлячись на тісний взаємозв'язок між економічною та корупційною злочинністю, проте, їх потрібно розмежовувати, оскільки останній вид характеризується достатньо широким переліком характерних особливостей.

На нашу думку, дійсно заслуговують на увагу дослідження Т. Холла, В.І. Ляшенка та В.І. Вишневського, оскільки саме ними здійснено комплексне дослідження проблем протидії економічній злочинності через призму боротьби із кіберзлочинністю, а також вивчення новітніх механізмів вчинення економічних злочинів, у тому числі й через мережу Інтернет. Вважаємо, що дане питання дійсно є достатньо актуальним в сучасних умовах технологій.

В якості прикладу можливо привести такий вид злочину у сфері економічної діяльності як зайняття гральним бізнесом. Не дивлячись на те, що він вже достатньо давно заборонений в Україні, існує велика кількість онлайн-казино. При цьому, відповідні рекламні матеріали транслюються на телебаченні та в мережі Інтернет. В даному випадку постає питання, а чи є законною діяльність онлайн-казино або такі діяння цілком можливо трактувати в якості порушення норм кримінального законодавства. Отже, на сьогоднішній день, однією із ключових проблем протидії економічній злочинності є низький рівень запровадження заходів протидії кіберзлочинності, внаслідок чого залишається актуальним питання стосовно подальшого наукового вивчення економічної галузі в Україні, а також розробки ефективних засобів протидії такому негативному явищу як злочинність у досліджуваній сфері.

Таким чином, розглянувши основні наукові підходи сучасних вітчизняних вчених, можливо зробити висновок стосовно того, що, не дивлячись на велику кількість доробок у напрямку протидії злочинності у сфері економічної діяльності, дане питання потребує додаткового більш детального вивчення. Потрібно зазначити, що вищевикладені роботи сформували необхідну теоретичну основу стосовно дослідження та запобігання економічній злочинності, проте, не здійснено концептуального дослідження усіх видів економічних злочинів та шляхів їх запобігання.

У зв'язку із вищевикладеним, вважаємо, що більшість існуючих наукових досліджень не сприяють ефективній розробці запобіжних та засобів

по боротьбі зі злочинністю в економічній галузі, зокрема, й через відсутність ефективного регулювання даної галузі.

1.3. Трансформація злочинності у сфері економічної діяльності у світі та Україні

На сьогоднішній день у сучасному суспільстві активно триває процес технологічних та інформаційних змін внаслідок чого трансформується і злочинність, виникають нові методи боротьби із нею. Оскільки економічна злочинність має величезний вплив саме на економічний сектор будь-якої країни, то саме вона залишається одним із найбільш небезпечних явищ у світі.

Варто зазначити, що не дивлячись на те, що економічна злочинність у багатьох розвинутих країнах існувала вже на протязі достатньо тривалого часу, проте для України вона є відносно новим видом оскільки механізм ринкової економіки в Україні сформований не повною мірою, а, отже, і злочини, які віднесені до цього виду, мають більше економічний характер, який є притаманним для розвинутих європейських, американських та деяких азіатських країн.

Злочинність у сфері економічної діяльності є специфічною формою прояву економічних відносин, які виникають між господарюючими суб'єктами, споживачами і представниками різноманітних державних органів та установ, державою, а також окремими громадянами. Ці правовідносини виникають у таких сферах, які є непомітними та невідконтрольними державі, а також достатньо часто суперечать загальноприйнятим моральним, етичним і законодавчим нормам [45].

За своїм змістом економічна злочинність спрямовується на мінімізацію витрат на виробництва і підвищення рівня його доходності. Зовнішній прояв злочинності у сфері економічної діяльності відображається у формі протиправних діянь їх суб'єктів, оскільки ґрунтуються на повному чи частковому ухиленні від законних форм господарювання.

Трансформація економічної злочинності - це об'єктивний процес їх видозмінення, тобто переходу з одного якісного стану в інший. Зміст та спрямованість процесів трансформації злочинності у сфері економічної діяльності на будь-якому етапі історичного розвитку суспільства залежать від політичних, економічних, соціальних, науково-технічних та інших факторів.

Джерелом розвитку та трансформації економічної злочинності є їх власні внутрішні протиріччя, зокрема між характером регулювального впливу держави на формування умов для здійснення економічної діяльності, а також рівнем зростання і зміни інтересів суб'єкта підприємництва у процесі розвитку власного бізнесу та задоволенні суспільних соціально-економічних потреб. До інших основних соціально-економічних суперечностей можливо віднести такі, що виникають між:

- інтересами та можливостями підприємців у напрямку підвищення власного доходу та збільшеним тиском держави, який спрямований на зменшення таких заробітків шляхом запровадження нових законодавчих положень;
- інтересами держави, підприємців та особистістю з питань, що стосуються їх участі у процесах виробництва, розподілу, обміну та споживання;
- між інтересами держави та підприємців стосовно масштабів привласнення та розподілу створених останніми продукції, робіт чи послуг;
- між соціальним спрямуванням інтересів підприємців та антисоціальними економічними інтересами корумпованої частини посадовців.

Для розвитку і трансформації злочинності у сфері економічної діяльності є притаманним ціла низка різноманітних об'єктивних закономірностей, якими є наступні:

- трансформація попередніх видів економічної злочинності у нові, що є результатом вирішення ключових соціально-економічних протиріч, які виступають в якості основи їх формування та розвитку;

- трансформація змісту злочинності у сфері економічної діяльності пов'язується із прийнятими у суспільстві формами власності та способами їх поєднання;

- внаслідок суспільного розвитку змінюється характер соціально-економічних інтересів суб'єктів підприємництва, владних представників суспільства та еліт, а також змінюється їх соціальна орієнтація та відповідальність у процесі вирішення протиріч економічної злочинності;

- економічна злочинність змінюється у напрямку отримання переваг від виробничих та фінансових сфер до позаекономічних галузей суспільства;

- розвиток економічної злочинності передбачає дві кардинально відмінні одна від одної тенденції прогресу (позитивні ефекти, стабілізуючий вплив тощо) та регреса (нешативні ефекти та дестабілізуючий вплив), а також реалізується у певних отриманих результатах;

- як правило, неформальні соціально спрямовані протиправні діяння у сфері економіки трансформуються у кримінальні економічні відносини;

- у процесі трансформації економічної злочинності як суб'єкти підприємництва, так і держава, змінюють власні системи цінностей та взаємовідносин. Ними здійснюється модифікація власних соціально-економічних інтересів та потреб, а також механізмів їх реалізації.

У науковій літературі визначають три основних етапи трансформації злочинності у сфері економічної діяльності: 1) 1970-1991 роки - економічна

злочинність у сфері адміністративної системи господарювання; 2) 1992-2001 - економічна злочинність перехідного періоду; 3) 2002 - теперішній час - економічна злочинність після перехідного періоду, який характеризується кардинально новими формами, змістом, масштабом та тенденціями. На протязі останніх декількох десятиліть економічна злочинність має тенденцію до розширеного самостійного розвитку, що пов'язано з інтеграцією та взаємодією із корупційними проявами [45].

До найбільш небезпечних та суспільно важливих тенденцій трансформації економічної галузі можливо віднести наступні:

- різке зростання незаконної підприємницької діяльності;
- посилення антисоціальної та кримінальної спрямованості економічних відносин внаслідок загострення соціально-економічних протиріч між підвищенням рівня контролю та вимог з боку держави до сфери господарювання та потребами підприємництва, які мають тенденції до зростання з метою задоволення власних потреб;
- розвиток економічної злочинності передбачає два кардинально відмінних напрямки для досягнення прогресу, тобто позитивні та негативні;
- у процесі трансформації економічної злочинності, суб'єкти скоєння такої категорії злочинів, кардинально змінюють свою власну систему цінностей та механізми їх реалізації, які ґрунтуються на перевазі кримінально-економічних відносин над неформальними соціально спрямованими;
- розвиток та ускладнення форм і механізмів економічної злочинності у фінансовій сфері сприяло проникненню такого явища у всі сфери суспільного життя, які є відмінними від економічної, внаслідок чого було сформовано соціальні ринки економічної злочинності, об'єктами якої є нерухомість, кадрові рішення, лобіювання власних економічних, фінансових та майнових інтересів, отримання різноманітних привілеїв та пільг тощо;

– перехід економічної злочинності від одиничної до колективної форми сприяв формуванню мережевих форм та створенню стійких владно-господарських структур, які здійснюють свою діяльність під прикриттям представників державної влади [45].

До того ж, на сьогоднішній день є актуальним питання виходу злочинності у сфері економічної діяльності з території України на міжнародний рівень, що дозволяє їй співпрацювати не лише з нелегальними організаціями, але й цілком законними структурами [6, с. 128]. Несприятлива економічна ситуація в Україні, стала цілком сприятливою для розширення сфер впливу нелегальних злочинних угруповань у сфері економіки. З іншого боку, це посприяло проникненню на українські території економічної злочинності транснаціонального рівня, що дозволяє останнім використовувати можливості економічного ринку та користуватися прогалинами вітчизняного законодавства [60, с. 275-281].

Економічна злочинність є, фактично неконтрольованим явищем, яке полягає, зокрема, у протиправному розподілі, обміні чи споживанні товарно-матеріальних цінностей. Тобто, може йти мова про те, що в сучасних умовах злочинність у сфері економічної діяльності набуває форми соціально-економічних взаємовідносин між окремими суб'єктами чи групами суб'єктів, які використовують існуючі форми власності в корисливих особистих чи групових цілях, приховують свої діяння від органів державного управління, а також правоохоронних інституцій [39, с. 191].

Зміни у структурі соціально-економічних відносин, зміна форм власності, а також становлення національної валюти в Україні супроводжується загостренням кризових явищ у економічній сфері. Як наслідок допущених державою прогалин, підвищується та розповсюджується рівень економічної злочинності [47].

Потрібно звернути увагу на те, що якщо протягом тривалого часу злочинами вважалися спекулятивні дії, які полягали у обміні речами або їх

продажу по завищеним цінам. Проте, на сьогоднішній день для України, та світу в цілому, є притаманним більш масштабні економічні злочини [69]. Так, на сьогоднішній день достатньо актуальною є проблема ухилення від сплати податків, що перебуває у тісному взаємозв'язку із підробкою службових документів, а також легалізація (відмивання) коштів, отриманих незаконним шляхом.

На сьогоднішній день є актуальним питання виходу злочинності у сфері економічної діяльності з території України на міжнародний рівень, що дозволяє їм співпрацювати не лише з нелегальними організаціями, але й цілком законними структурами. Таким чином, несприятлива економічна ситуація в Україні, стала цілком сприятливою для розширення сфер впливу нелегальних злочинних угруповань у сфері економіки. З іншого боку, це посприяло проникненню на українські території економічної злочинності транснаціонального рівня, що дозволяє останнім використовувати можливості економічного ринку та користуватися прогалинами вітчизняного законодавства [46].

Таким чином, останніми тенденціями економічної злочинності є її глобальний характер та вихід за межі однієї держави, внаслідок чого вона трансформується до транснаціональних організацій, які своїми діями мають змогу впливати на окремі корпорації, держави, фінансові ринки, курси валют тощо. Особливу увагу варто приділити тому, що між членами таких транснаціональних угруповань існує певна узгодженість. Не дивлячись на те, що ще декілька десятиріч тому економічна злочинність, як правило, функціонувала в межах однієї держави, то на сьогоднішній день, враховуючи активний інформаційний та технологічний розвиток, вона займає особливе місце на глобальному ринку.

Ще однією тенденцією переходу економічної злочинності є її функціонування не лише у площині фінансового ринку, але й технологічного. Це пояснюється тим, що новітні технологічні компанії відіграють все більшу

роль у повсякденному житті людини, внаслідок чого підвищується рівень конкуренції не лише з державними інституціями, але із фінансовими, в результаті запроваджуючи нові технології, наприклад, для здійснення миттєвих платіжних операцій.

В якості прикладу можливо привести те, що майже кожна особа у сучасному суспільстві користується мобільними гаджетами, які підключені до глобальної мережі Інтернет. У процесі такого користування людина зберігає свої особисті дані та систематизує інформацію, проте, як і будь-яка інформація, вона може бути використана у злочинних цілях. Зокрема, великий ризик проявляється у тому, що жодній особі не відомо протягом якого часу його особисті дані зберігаються на серверах та чи не будуть вони використані в подальшому у злочинних схемах.

Ще однією тенденцією, у процесі перетворенні економічної злочинності, можна назвати її перехід із реальності до віртуального світу, оскільки соціальні мережі виступають в якості ще одного інформаційного простору та поступово замінюють медійний ринок, маючи великий рівень впливу на суспільну думку. Отже, перехід економічної злочинності у віртуальний світ є достатньо зручним, оскільки дозволяє побудувати ще більше складніші злочинні схеми без страху бути викритими.

Таким чином, можливо зробити висновок про те, що існує нагальна потреба у розробці дієвих механізмів для протидії найбільш розповсюджених економічних кримінальних правопорушень, зокрема, шляхом введення спеціальних механізмів контролю за фінансовими оборотами суб'єкта підприємницької діяльності, або інших суб'єктів у сфері економічної діяльності, а також автоматичної обробки усіх фінансових господарських операцій суб'єкта сплати податків.

1.4. Порівняльно-статистичний аналіз стану злочинності у сфері економічної діяльності у світі, Україні, Донецькому регіоні та Маріуполі

Оцінюючи стан злочинності у сфері економічної діяльності доцільно взяти за основу статистичні дані за період 2019-2020 роки включно. При цьому, варто звернути увагу на те, що з 2014 року до загальної статистики по Україні не входить інформація стосовно економічних злочинів на окупованих територіях Донецької та Луганської областей, а також Автономної Республіки Крим. Ця обставина відобразилася на кількості зареєстрованих злочинів у економічній сфері за вищезазначений період і, як наслідок, на показниках злочинності в цілому.

Таким чином, як вже зазначалося, протягом 2019 року було обліковано 25 187 кримінальних правопорушень у сфері здійснення економічної діяльності, що на 8,42 % менше ніж у попередньому звітному періоді, з яких найбільшу кількість склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними статтями КК України: 1) ст. 191 - 9 074 (що становлять 36,03 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері економічної діяльності); 2) ст. 366 - 6 592 (21,97 %); 3) ст. 364 - 4 371 (17,35 %); 4) ст. 199 - 859 (3,41 %); 5) ст. 212 - 1 009 (3,38 %) [56].

Співвідносячи загальнодержавні показники зі статистичними даними економічної злочинності по Донецькому регіону варто зазначити наступне. Усього на протязі 2019 року було зареєстровано 742 кримінальних правопорушень у сфері економіки, питома вага яких у загальній кількості економічних злочинів складає 2,95 %. Найбільшу кількість злочинів склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними нормами КК України: 1) ст. 191 - 183, що складає 24,66 % від загальної кількості по Донецькій області; 2) ст. 364 - 176, що складає 23,72 %; 3) ст. 366 - 204, що складає 27,49 % від загальної кількості; 4) ст. 203² - 35, що становить 4,72 %; 5) ст. 212 - 31,

що становить 4,18 % [57]. У той же час, не було обліковано жодного кримінального правопорушення, передбаченого ст. ст. 203¹, 209¹, 210, 211 та 212¹.

Станом на 23.09.2020 року на офіційному веб-порталі Генеральної прокуратури України оприлюднено інформацію про стан злочинності, зокрема, й у сфері економічної діяльності за 8 місяців 2020 року. Так, лише за 8 місяців 2020 року, загальна кількість облікованих кримінальних правопорушень у сфері економічної злочинності складає 21 419, з яких: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, що складає 8 951 випадків, злочини у галузі господарювання - 4 174 та 8 288 - це злочини у сфері службової діяльності.

Найбільшу кількість склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними статтями КК України: 1) ст. 191 - 8 951 (що становлять 41,78 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері економічної діяльності за 8 місяців 2020 року); 2) ст. 366 - 4 671 (21,80 %); 3) ст. 364 - 4 371 (15,83 %); 4) ст. 199 - 500 (2,33 %); 5) ст. 212 - 666 (3,11 %).

Порівнюючи загальнодержавні показники із статистичними даними економічної злочинності по Донецькому регіону варто зазначити наступне. Усього на протязі 8 місяців 2020 року було зареєстровано 680 кримінальних правопорушень у сфері економіки, питома вага яких у загальній кількості економічних злочинів складає 3,17 %. Найбільшу кількість злочинів склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними нормами КК України: 1) ст. 191 - 178, що складає 26,17 % від загальної кількості по Донецькій області; 2) ст. 364 - 176, що складає 13,23 %; 3) ст. 366 - 221, що складає 32,5 % від загальної кількості; 4) ст. 199 - 47, що становить 6,91 %; 5) ст. 212 - 26, що становить 3,82 %. У той же час, не було обліковано жодного кримінального правопорушення, передбаченого ст. ст. 200-203¹, 206, 209¹, 210, 211, 212¹, 216-224.

У січні поточного року було обліковано 3156 кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності, що складає 14,73 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів. Найбільшу кількість склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними статтями КК України: 1) ст. 191 - 1 240 (що становлять 39,29 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері економічної діяльності за січень 2020 року); 2) ст. 366 - 761 (24,11 %); 3) ст. 364 - 551 (17,45 %); 4) ст. 199 - 97 (3,07 %); 5) ст. 212 - 101 (3,20 %).

Натомість, по Донецькому регіону протягом січня 2020 року було зареєстровано 110 кримінальних правопорушень у сфері економіки, питома вага яких у загальній кількості економічних злочинів складає 3,48 %. Найбільшу кількість злочинів склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними нормами КК України: 1) ст. 191 - 20, що складає 18,18 % від загальної кількості по Донецькій області; 2) ст. 364 - 176, що складає 13,23 %; 3) ст. 366 - 40, що складає 36,36 % від загальної кількості; 4) ст. 199 - 4, що становить 3,63 %; 5) ст. 212 - 4, що становить 3,63 %. У той же час, не було обліковано жодного кримінального правопорушення, передбаченого ст. ст. 364¹ КК України.

У лютому 2020 року було обліковано 2 770 кримінальних правопорушень у досліджуваній сфері, що складає 12,93 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів. Найбільшу кількість склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними статтями КК України: 1) ст. 191 - 1 022 (що становлять 36,89 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері економічної діяльності за лютий 2020 року); 2) ст. 366 - 563 (20,32 %); 3) ст. 364 - 534 (19,27 %).

По Донецькому регіону протягом лютого 2020 року було зареєстровано 156 кримінальних правопорушень у сфері економіки, питома вага яких у загальній кількості економічних злочинів складає 5,63 %. Найбільшу кількість злочинів за лютий поточного року склали кримінальні

правопорушення, передбачені наступними нормами КК України: 1) ст. 191 - 22, що складає 14,10 %; 2) ст. 364 - 24, що складає 15,38 %; 3) ст. 366 - 41, що складає 26,28 % від загальної кількості; 4) ст. 199 - 20, що становить 12,82 %.

У березні 2020 року було зареєстровано 5 996 кримінальних правопорушень у даній сфері. Найбільшу кількість склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними статтями КК України: 1) ст. 191 - 2 417 (що становлять 40,31 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері економічної діяльності за березень 2020 року); 2) ст. 366 - 563 (9,38 %); 3) ст. 364 - 534 (8,90 %).

По Донецькому регіону протягом березня 2020 року було зареєстровано 106 кримінальних правопорушень у сфері економіки, питома вага яких у загальній кількості економічних злочинів складає 1,76 %. Найбільшу кількість злочинів за березень поточного року склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними нормами КК України: 1) ст. 191 - 17, що складає 16,03 %; 2) ст. 364 - 14, що складає 13,20 %; 3) ст. 366 - 34, що складає 32,07 % від загальної кількості; 4) ст. 199 - 10, що становить 9,43 %.

У квітні 2020 року було обліковано 5 611 кримінальних правопорушень у досліджуваній сфері, що складає 26,20 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів. Найбільшу кількість склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними статтями КК України: 1) ст. 191 - 2 551 (що становлять 45,46 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері економічної діяльності за квітень 2020 року); 2) ст. 366 - 1 051 (18,73%); 3) ст. 364 - 946 (16,86 %).

По Донецькому регіону протягом квітня 2020 року було зареєстровано 79 кримінальних правопорушень у сфері економіки, питома вага яких у загальній кількості економічних злочинів складає 1,40 %. Найбільшу кількість злочинів за квітень поточного року склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними нормами КК України: 1) ст. 191 - 34, що складає 43,03 %; 2) ст. 364 - 14, що складає 17,72 %; 3) ст. 366 - 11, що

складає 13,92 % від загальної кількості. При цьому, протягом звітнього періоду не було обліковано жодного кримінального правопорушення, передбаченого ст. ст. 364¹ КК України.

У травні 2020 року було зареєстровано 2 454 кримінальних правопорушень у даній сфері. Найбільшу кількість склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними статтями КК України: 1) ст. 191 - 1 084 (що становлять 44,17 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері економічної діяльності за травень 2020 року); 2) ст. 366 - 444 (18,09 %); 3) ст. 364 - 414 (16,87 %).

По Донецькому регіону протягом травня 2020 року було зареєстровано 65 кримінальних правопорушень у сфері економіки, питома вага яких у загальній кількості економічних злочинів складає 2,64 %. Найбільшу кількість злочинів за травень поточного року склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними нормами КК України: 1) ст. 191 - 19, що складає 29,23 %; 2) ст. 364 - 15, що складає 23,07 %; 3) ст. 366 - 12, що складає 18,46 % від загальної кількості. При цьому, протягом звітнього періоду не було обліковано жодного кримінального правопорушення, передбаченого ст. ст. 199 та 364¹ КК України.

У червні поточного року було обліковано 2 352 кримінальних правопорушень у досліджуваній сфері, що складає 10,98 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів. Найбільшу кількість склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними статтями КК України: 1) ст. 191 - 1 293 (що становлять 54,97 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері економічної діяльності за червень 2020 року); 2) ст. 366 - 210 (8,92 %); 3) ст. 364 - 333 (15,47 %).

По Донецькому регіону протягом червня 2020 року було зареєстровано 113 кримінальних правопорушень у сфері економіки, питома вага яких у загальній кількості економічних злочинів складає 4,80 %. Найбільшу кількість злочинів за червень поточного року склали кримінальні

правопорушення, передбачені наступними нормами КК України: 1) ст. 191 - 31, що складає 27,43 %; 2) ст. 364 - 19, що складає 16,81 %; 3) ст. 366 - 44, що складає 38,93 % від загальної кількості.

Протягом липня 2020 року було зареєстровано 2 251 кримінальних правопорушень у сфері здійснення економічної діяльності. Найбільшу кількість склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними статтями КК України: 1) ст. 191 - 706 (що становлять 31,36 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері економічної діяльності за червень 2020 року); 2) ст. 366 - 608 (27,01 %); 3) ст. 364 - 418 (18,6 %).

По Донецькому регіону протягом липня 2020 року було зареєстровано 125 кримінальних правопорушень у сфері економіки, питома вага яких у загальній кількості економічних злочинів складає 5,55 %. Найбільшу кількість злочинів за липень поточного року склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними нормами КК України: 1) ст. 191 - 19, що складає 15,2 %; 2) ст. 364 - 32, що складає 25,6 %; 3) ст. 366 - 38, що складає 30,4 % від загальної кількості.

У серпні 2020 року було зареєстровано 2 201 кримінальних правопорушень у даній сфері. Найбільшу кількість склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними статтями КК України: 1) ст. 191 - 899 (що становлять 40,84 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері економічної діяльності за серпень 2020 року); 2) ст. 366 - 411 (18,67 %); 3) ст. 364 - 286 (12,99 %).

По Донецькому регіону протягом серпня 2020 року було зареєстровано 65 кримінальних правопорушень у сфері економіки, питома вага яких у загальній кількості економічних злочинів складає 2,95 %. Найбільшу кількість злочинів за серпень поточного року склали кримінальні правопорушення, передбачені наступними нормами КК України: 1) ст. 191 - 16, що складає 24,61 %; 2) ст. 366 - 13, що складає 20 % від загальної

кількості. При цьому, протягом звітного періоду не було обліковано жодного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364¹ КК України.

Таким чином, можливо зробити висновок, що на протязі 2020 року спостерігається тенденція до зниження економічної злочинності на загальнодержавному рівні. При цьому, в Донецькому регіоні у період з березня по травень включно спостерігалася тенденція до зниження рівня економічної злочинності, натомість на протязі червня-липня проявилася тенденція до збільшення рівня економічної злочинності. З серпня 2020 року кількість злочинів у сфері економічної діяльності значним чином зменшилася.

Додатково, можливо зробити висновок про те, що збільшення з кожним роком кількості злочинів невеликої тяжкості в економічній сфері, пов'язане із введенням Єдиного реєстру досудових розслідувань, внаслідок чого змінено порядок реєстрації кримінальних правопорушень та, як наслідок усі відомості вносяться до електронних систем.

Висновки за розділом 1

Дослідивши основні теоретичні характеристики та наукові підходи до визначення поняття «злочинність у сфері економічної діяльності», можливо зробити висновок, що під таким поняттям слід розуміти протиправне кримінальне діяння, що посягає на суспільні відносини у сфері економічної діяльності учасниками відповідних правовідносин, як правило, з корисливих мотивів та з метою отримання вигоди, внаслідок чого спричиняються збитки державі, суб'єктам господарювання або завдається шкода їх діловій репутації.

Розглянувши основні наукові розробки у сфері протидії економічної злочинності можливо зазначити, що вони є достатньо цікавими, проте, враховуючи особливості сучасних видових змін економічних злочинів та технологічного розвитку світу, існує потреба у більш детальному дослідженні такого явища та розробки додаткових сучасних механізмів протидії злочинності. У тому числі й запровадження новітніх технологічних механізмів перевірки та аналізу фінансових операцій суб'єктів господарювання, а також встановлення заборони на готівкові розрахунки між представниками бізнесу.

В результаті проведеного аналізу статистичних даних можливо зробити висновок, що на протязі 2018-2019 років, спостерігається тенденція до зниження рівня економічної злочинності, проте, зважаючи на показники економічної злочинності за вісім місяців 2020, така тенденція може змінитися. При цьому, в розрізі Донецького регіону не вбачається стабільності у тенденціях розвитку економічної злочинності, оскільки у період з березня по травень поточного року спостерігалася тенденція до зниження рівня економічної злочинності, натомість на протязі червня-липня проявилася тенденція до збільшення рівня економічної злочинності. У серпні 2020 року знову спостерігається тенденція до зниження економічної злочинності.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Поняття і визначення кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності

З метою розуміння стану будь-якого виду злочинності, у тому числі й економічної, а також рівня суспільної небезпеки, необхідно здійснити її кримінологічну характеристику. У науковій літературі зустрічається велика кількість різноманітних підходів до визначення категорії «кримінологічна характеристика». Розуміння та визначення такого поняття і його основних елементів має велике практичне значення при проведенні кримінологічних досліджень, у тому числі з метою подальшого вирішення проблем попередження злочинності, оскільки саме кримінологічна характеристика відображає соціальний портрет складу злочинності [8]. У зв'язку із цим, вважаємо за доцільне визначити змістовну сутність і складові елементи кримінологічної характеристики, оскільки вони мають ключове значення для подальших результатів дослідження.

У науковій кримінологічній літературі поняття «кримінологічна характеристика» прийнято розглядати у широкому та вузькому значеннях. Відповідно до першого виду підходу, до її змісту відносять кількісні та якісні показники окремих груп злочинів, тобто видів злочинів, характеристику особи злочинця, причини та умови скоєння кримінальних правопорушень, а також заходи попереджувального впливу. Зазначену позицію підтримує В.Б. Ястребов, зазначаючи, що до кримінологічної характеристики відноситься цілий набір обов'язкових елементів, які відображують істотні ознаки та властивості злочинів. До таких елементів науковцем віднесено наступні:

– просторово-часові параметри, що розкривають місце певної групи злочинів у загальній сукупності злочинів, а також зв'язки між ними, основні тенденції розвитку тощо;

– особливості, які мають ключове значення для сутнісного розуміння детермінант злочинних проявів, тобто - це властивості, які відображають певні особливості суб'єктів, які вчиняють злочини, криміногенні ситуації, характер взаємодії особистості й ситуації, а також обставини вчинення злочинного посягання;

– особливості, які відіграють велику роль у процесі проведення попереджувальної роботи. До них можливо віднести: характер зв'язків між елементами кримінологічної характеристики, які є специфічними саме для певної категорії злочинів, реакцію правоохоронних та інших органів державної влади на вчинення особами певних видів кримінальних правопорушень [74, с. 16].

Також, існує й інша думка, відповідно до якої під кримінологічною характеристикою потрібно розуміти єдину сукупність даних про певний вид злочинності або конкретно визначене небезпечне діяння, які використовуються у процесі попередження вчинення кримінальних правопорушень. Відповідно до змісту такого визначення, елементами кримінологічної характеристики є: кримінологічне значення, ознаки, інформація про стан криміногенної ситуації, а також ознаки, що визначають специфіку діяльності в напрямку попередження злочинності [50, с. 212].

Якщо взяти за основу визначення категорії «кримінально-правова характеристика», яка застосовується у науці кримінального права, тобто з точки зору логіки юридичного аналізу його кваліфікації, то дане поняття є достатньо визначеним та характеризується за допомогою таких чотирьох елементів як об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона. Проте, варто зазначити, що кримінологія вивчає саме злочинність, яка розглядається в якості сукупності певних злочинів у існуючому суспільстві протягом

встановленого проміжку часу і одним із способів її характеристики є визначення кількісних показників, якими є рівень злочинності, коефіцієнт і питома вага або ж якісних, що включають відомості про її структуру, характер, географію і топографію або ж кількісно-якісних, що проявляються у вигляді динаміки злочинності за допомогою статистичного узагальненої інформації. При цьому, предметом кримінології є не лише злочинність у цілому, але й окремі групи і види злочинних посягань.

Таким чином, можливо здійснити кримінологічну характеристику злочинності у цілому, групи злочинів або окремих злочинних проявів. При цьому, злочинністю є підсумкова сукупність, елементами якої є окремі злочини і злочинці [13, с. 9]. Отже, ще одним ключовим елементом кримінологічної характеристики виступає саме особа злочинця.

У кримінологічній літературі зустрічаються позиції відповідно до яких кримінологічна характеристика не може містити структуру, динаміку, форми прояву кримінальних правопорушень та їх поширеність у просторі і часі. Проте, на нашу думку, така позиція є достатньо спірною, оскільки зазначені показники злочинності повинні також досліджуватися в рамках кримінологічної характеристики. Саме з їх допомогою можливо сформулювати уявлення щодо реальної ситуації та рівня злочинності як в залежності від їх виду чи груп, так і від ступеня їх суспільної небезпеки, особливостей територіальних проявів, що сприятиме проведенню ефективної роботи у напрямку розробки заходів для попередження, прогнозування тенденцій поширення та протидії злочинним проявам.

Відповідно до позиції Г.В. Забрянського в якості окремого специфічного показника структури злочинності варто виокремлювати її причини і умови, внаслідок яких було вчинено кримінальне правопорушення. Натомість, відповідно до позиції С.М. Іншакова, кримінологічну характеристику потрібно розглядати через призму розкриття її якісних і

кількісних показників, зокрема стану, структури, динаміки і характеру [13, с. 58].

Більш широке визначення запропоновано І.М. Даньшиним, який підтримує протилежну точку зору та зазначає, що кримінологічна характеристика злочинів є певною сукупністю статистично значимих показників злочинності, особистості злочинців, які відображають їх кількісну і структурну характеристику, а, отже й ступінь їх суспільної небезпечності. Натомість, відповідно до позиції науковця, причини і умови вчинення злочинів, заходи для їх попередження не належать до змісту кримінологічної характеристики, оскільки є окремими соціальними категоріями і не перебувають у взаємодії зі злочинністю. Тобто, автор підтримує позицію стосовно того, що під поняттям «кримінологічна характеристика» варто розуміти лише те, що охоплює виключно обмежене коло інформації стосовно кількісних і якісних показників стану злочинності, про особу злочинця [54, с. 36]. При цьому, таку позицію підтримують такі науковці як А.Ф. Зелінский та А.І. Долгова.

Вищерозглянуті позиції науковців було підтримано у дисертаційному дослідженні О.Г. Кальмана, який зауважив, що широке трактування поняття кримінологічної характеристики злочинності ним не підтримується, оскільки причини і умови, внаслідок яких скоюються злочини, а також заходи щодо їх попередження, не відносяться до сфери кримінально-правових відносин, а, отже, не можуть бути охоплені кримінологічною характеристикою. Такі елементи потребують аналізу специфічних соціальних явищ і процесів, які не є злочинами та не можуть бути охоплені кримінально-правовим аналізом злочинності.

Таким чином, автор розглядає кримінологічну характеристику злочинності в якості певної сукупності статистичної інформації та показників злочинності, а також відомостей про особу злочинця, внаслідок чого можливо сформулювати уявлення стосовно ступеня їх суспільної небезпеки. При цьому

зауважимо, що основним елементом кримінологічної характеристики виступає злочинність, а саме її рівень, динаміка і структура, а також характеристика особистості злочинця [18, с. 68-69].

На нашу думку, на увагу заслуговує саме широке визначення поняття кримінологічної характеристики злочинності, оскільки воно полягає у визначенні та дослідженні усіх ознак, які у своїй сукупності і єдності формують єдину структуру. До того ж, варто звернути увагу на те, що злочинність у сфері економічної діяльності є достатньо складним явищем, оскільки на законодавчому рівні відсутнє її визначення та закріплення норм, які передбачають кримінальну відповідальність, у конкретному розділі Особливої частини КК України. Тобто, злочини у сфері економічної діяльності містяться у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності», розділі VI «Злочини проти власності» та у розділі XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

У контексті зазначеного дослідження пропонуємо прийняти за основу визначення та розуміння кримінологічної характеристики злочинності запропоноване В.М. Кудрявцевим, який у її структурі визначає три основні елементи:

- кримінально значущі ознаки злочину;
- інформація, що розкриває кримінологічну ситуацію скоєння злочинів певного типу;
- ознаки, які характеризують специфіку діяльності спрямованої на запобігання та протидію злочинності [30, с. 708].

Таким чином, під кримінологічною характеристикою економічної злочинності потрібно розуміти кримінологічні елементи, які у своїй сукупності розкривають зміст особистості злочинця, мотив і мету вчинення кримінального правопорушення, статистику злочинності, інформацію про соціальні умови вчинення злочину, причини вчинення злочинних посягань, їх

наслідки, механізм злочину та обставини, що сприяли вчиненню економічним злочинам.

В залежності від характеру прояву і змісту елементи кримінологічної характеристики автор поділяє на три окремі види, якими є: суб'єктивні, об'єктивні і комплексні, що містять у собі ознаки двох попередніх категорій. Так, до суб'єктивних елементів можливо віднести характерні особливості особистості злочинця, мотив і мету вчинення кримінального правопорушення. До об'єктивних елементів відносять наступні: статистику злочинності, інформацію про соціальні умови вчинення злочину, у тому числі й щодо соціально-політичної, геополітичної, соціально-економічної обстановки, час, географію та інші відомості. До комплексних елементів кримінологічної характеристики можливо віднести: причини вчинення злочинних посягань, їх наслідки, механізм злочину та обставини, що сприяли вчиненню злочину.

Таким чином, в контексті даного дослідження, та у зв'язку із специфічними характеристиками сутності економічної злочинності, пропонуємо розглядати її кримінологічну характеристику саме з точки зору широкого підходу до її розуміння. Тобто, під категорією «кримінологічна характеристика економічної злочинності», у контексті даного дослідження, варто розуміти комплексну характеристику її особливостей, ключовими елементами якої є:

- об'єктивні, що містять у собі відомості про статистичні дані, соціальні умови вчинення злочинів, час, географію тощо;
- суб'єктивні, до яких належать особистість злочинця, а також мета вчинення ним кримінального правопорушення та мотиви, якими керувався суб'єкт у процесі вчинення злочину;
- комплексні, які являють собою узагальнення двох попередніх елементів, що знаходять свій прояв у причинах, наслідках, механізмі та обставинах вчинення злочину.

2.2. Об'єктивні елементи кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності

До об'єктивних елементів кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності можливо віднести:

- інформацію про соціальні умови й обстановку;
- соціально-політичні, геополітичні, соціально-економічні та географічні характеристики.

В сучасних умовах для України є характерним не лише розподіл населення у відповідності до рівня їх доходів, але й повна трансформація суспільства, діяльність якого спрямована на повне направлення потенціалу нації для задоволення потреб окремих груп. Тобто, економічна злочинність - це явище притаманне не лише для тих, хто не працює та не навчається, але й для соціально-економічної політики держави у цілому, яка не здатна забезпечити належні умови для отримання гідного рівня матеріального забезпечення, внаслідок трудової діяльності людини. Натомість, створюючи широкі перспективи для кримінальних посягань у сфері економічної діяльності.

У зв'язку із цим, особливої уваги заслуговує фінансова криза, яка поширилася не лише на території України, але й у багатьох країнах світу, та відіграє роль негативного соціально-економічного чинника, який сприяє підвищенню рівня економічної злочинності. Не дивлячись на те, що у більшості, як правило розвинутих країн, проводиться діяльність у напрямку боротьби з проявами світової кризи, що не тягне за собою поглиблення соціально-економічної кризи та криміналізації економічних відносин, в Україні сучасний етап розвитку характеризується спадом рівня виробництва, зниження матеріального забезпечення населення і поглибленням тінізації

економічних відносин, внаслідок чого підвищується рівень кримінальної складової даної сфери. Саме фінансова криза значним чином загострила криміногенну ситуацію у державі, внаслідок створення ідеальних умов для розквіту злочинності у сфері економічної діяльності.

Тобто, варто зазначити, що для будь-якої системи економічних відносин, не дивлячись на особливості її політичної та юридичної природи, у стані фінансової кризи суспільства, є притаманним сприяння попередженню вчинення злочинів у сфері економічної діяльності через створення рівних умов та можливостей для задоволення інтересів та потреб людини.

Додатково можливо звернути увагу на зниження будь-яких економічних, правових та моральних принципів, які формують основи законослухняної поведінки, атрофію будь-яких відчуттів, направлених на боротьбу із протиправними методами досягнення матеріального забезпечення. При цьому, таку характеристику можливо застосовувати не лише для звичайних громадян, але й для представників вищих органів державної влади.

Якщо звернути увагу на історичні аспекти ринкової економіки, то можливо зробити висновок, що вона є цілком життєздатною. Проте, водночас, саме з її допомогою було розвинуто та досягнуто достатньо високого рівня економічної злочинності, виключення для якої не становили навіть високорозвинені країни. Ринкова економіка більшою мірою відтворює економічну злочинність, оскільки ґрунтується на певній ідеології, яка пропагує економічну нерівність, безробіття, заробіток коштів будь-якими методами та у будь-яких розмірах.

Суспільство, яке побудоване у відповідності до принципів ринкового індивідуалізму, багато у чому пропагує дегуманізацію по відношенню до економічних процесів. Не дивлячись на те, що ринкова економіка здатна позбавити від адміністративно-командної системи управління в Україні, на практиці вбачається, що вона призвела до формування цілої низки

різноманітних труднощів саме у процесі такого перехідного періоду, який спрямований на особисте збагачення певної категорії населення.

Внаслідок процесу переходу до ринкової економіки в умовах неефективного механізму державного регулювання, таке явище стало визначальним фактором для підвищення криміналізації суспільства, у тому числі, й шляхом зростання кількісних показників злочинності та тяжкості злочинів у сфері економічної діяльності.

Як правило, економічні фактори значним чином трансформуються у суспільство, внаслідок чого здійснюють високий вплив на поведінку людини, проте не напяму, а опосередковано, через певні суспільні явища. Варто звернути особливу увагу на те, що економічна система має великий вплив на поведінку людей, зокрема, на її соціалізацію через те, що саме вона визначає рівень забезпеченості життя громадян України. Притаманність кризових явищ для українського суспільства, мають своїм наслідком значне зниження рівня життя людини, зростання показників кількості осіб, які живуть за межею бідності, а також таких індивідів нашої держави, які не дивлячись на усі існуючі умови, не бажають жити у відповідності до своїх майнових статків в межах закону.

Додатково, можливо звернути увагу, на негативний вплив на рівень економічної злочинності в Україні процесів міграції, чому безпосередньо сприяє географічне розміщення України, внаслідок чого існує реальна можливість для виїзду за кордон. Як зазначено у науковій літературі, протягом останніх десятиліть підвищилась тенденція, окрім етнічної та трудової міграції, до бізнес-міграції, вимушеної міграції або поширення біженців. Не зважаючи на виїзд за територію України, багато людей продовжує займатися злочинною діяльністю, зокрема фінансовою й за кордоном. До того ж, багато людей, які мігрували в Україну, стикаються із низьким рівнем матеріального, житлового і побутового забезпечення, що

сприяє вчиненню такими особами злочинів у сфері економічної діяльності з метою досягнення належного рівня матеріального забезпечення [49, с. 6].

Також рівень незаконної транзитної міграції й незаконного перебування іноземних громадян на українській території має негативний вплив на криміногенну ситуацію. Основні складнощі такого впливу пов'язані з появою нових видів різноманітних злочинних посягань, зокрема шляхом неправомірного здійснення валютних операцій, ввезення або вивезення товару через митний кордон України тощо. Нелегальна міграція має негативну тенденцію до зростання показників економічної злочинності через поширення перевезення контрабанди, підробки документів і грошових коштів з метою збуту тощо.

На сьогоднішній день достатньо актуальною проблемою є високі банківські ставки за кредитами та високий рівень оподаткування, що можливо віднести до ключових соціально-економічних чинників економічної злочинності. Відсутність єдиного грошового обігу і стабільної грошової валюти сприяють пришвидшенню процесам знищення економічної системи.

Серед об'єктивних елементів кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності можливо, додатково, виділити правові чинники, що полягають у значних недоліках та низькому рівні ефективності законодавчої врегульованості економічної галузі в Україні. Таким чином, внаслідок цього сформовано парадоксальна ситуація, коли законодавче забезпечення економічної сфери, замість того щоб створювати ефективне правове поле, що сприятиме забезпеченню дотримання режиму законності, стає одним із основних чинників дестабілізації даної галузі.

Законодавчі акти, які приймаються в Україні протягом усіх часів незалежності, мають більше абстрактний характер, внаслідок чого стає неможливою побудова реальних перепон для вчинення злочинів у сфері економічної діяльності. Як наслідок можливо зазначити, що відсутні належні умови для протидії та боротьбі з економічною злочинністю.

Отже, законодавча база не містить реально ефективного механізму забезпечення законності у сфері економічної діяльності, внаслідок чого вона є однією із криміногенних умов скоєння злочинів у економічній сфері.

Розглянувши законодавче забезпечення, в якості однієї з умов вчинення кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності, достатньо логічним буде звернути увагу на організаційно-управлінські умови, що виникають у сфері здійснення діяльності представниками органів державної влади. По-перше, більшість комерційних структур у нашій державі мають особисті або корупційні зв'язки у владних та управлінських органах влади.

З початком проведення адміністративної реформи значно збільшилася кількість співробітників органів виконавчої влади, в результаті чого було збільшено й кількість контролюючих та перевіряючих органів. Як наслідок знижується продуктивність економіки та ускладнюється провадження законних економічних процесів.

І наостанок, варто звернути увагу на умови, які пов'язані з правоохоронною діяльністю. Розглянувши статистичну інформацію про діяльність органів досудового розслідування у межах попередніх розділів, можливо зробити висновок стосовно існування суттєвих недоліків у правоохоронній системі. Так, не дивлячись на високий рівень економічної злочинності, а також підвищення тенденцій до її зростання у певних періодах, правоохоронні органи майже 50 % усіх кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності завершують ще на стадії попереднього досудового розслідування.

Таким чином, можливо зробити висновок, що до соціальних умов вчинення кримінальних правопорушень у сфері економічної злочинності в Україні можливо віднести: низький рівень соціального забезпечення, у тому числі й матеріального; відсутність власного житла, чому сприяють високі відсоткові ставки на кредити, які, у свою чергу, можливо віднести до економічних. До того ж, потрібно враховувати нестабільну політичну

ситуацію в Україні у зв'язку зі зміною влади та прийняття великої кількості законодавчих актів, які є новими для нашої держави.

2.3. Суб'єктивні елементи кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності

Характеризуючи суб'єктивні умови кримінологічної характеристики економічної злочинності, потрібно звернути увагу не лише на особу злочинця, але й певні обставини які надають його всебічну характеристику. До таких обставин можливо віднести:

- мотиви і цілі скоєння злочину;
- відомості про вік особи;
- соціально-психологічну характеристику;
- освіту та трудовий стаж;
- рівень матеріального забезпечення тощо.

До суб'єктивних елементів кримінологічної характеристики можливо віднести осіб, які вчиняють злочини в сфері економічної діяльності, для яких є характерним наявність вищої освіти, високий рівень інтелектуального розвитку, належний рівень матеріального забезпечення, комунікабельність, наявність організаційних здібностей тощо. Такі характеристики дозволяють зробити висновок про те, що саме статус злочинців у економічній сфері є ключовою ознакою, оскільки він займає домінуючу позицію у порівнянні з гендерною. Як правило їх професійна деформація знаходить свій прояв у кар'єризмі, авторитарному стилі управління, корисливому відношенні до власної посади, намаганні підкреслити власний соціальний статус, а особливо, у прагненні до максимального матеріального отримання вигоди від чогось.

Порівняно з особами, які вчиняють інші види кримінальних правопорушень, саме економічні злочинці відрізняються своїми інтелектуальними можливостями. До того ж, для них є характерним швидка адаптація до зміни умов і обстановки, високий рівень орієнтації до змін соціальних і законодавчих норм, а також відсутність будь-яких моральних

принципів у випадку порушення правил, які діють у сфері економічної діяльності. Як зазначає С. В. Якімова та В. С. Боровикова, коли злочинець, який обіймав високу посаду, не визнає своєї вини, а в деяких випадках визнає свою вину виключно в частині недбалості, то мова йде про виявлення ним психологічного самозахисту [73, с. 523].

В залежності від виду вчиненого економічного злочину, здійснюється й диференціація характерних особливостей особистості економічного злочинця. Так, наприклад, аналізуючи статистичні дані про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2019 рік, привласнення, розтрату майна або заволодіння шляхом зловживання службовим становищем переважно вчиняють саме чоловіки - 73,16 %.

Найбільша кримінальна активність проявляється у віковій групі від 29 до 39 років (25,06 %), що нашттовхує на думку, що основну категорію економічних злочинців складає працездатна доросла частина населення. Більшість осіб, які вчинили економічні злочини, мали повну вищу або базову вищу освіту (50,09 %). Кількість економічних злочинців з професійно-технічною освітою складала 18,78 %; з повною або базовою середньою - 30,96 %, а взагалі без освіти - лише 1 особа, тобто 0,17 %.

Більшість осіб, які вчинили злочини у сфері економічної діяльності мали громадянство України - 99,31 %. Натомість, іноземці та громадяни країни СНД (по 2 особи) становлять лише по 0,35 % від загальної кількості економічних злочинців.

Серед суб'єктного складу економічної злочинності, в залежності від сфери діяльності, можливо визначити наступні: державні службовці - 6 осіб (0,73 %), службовці органів місцевого самоврядування - 7 (0,85 %), співробітники правоохоронних органів - 7 (0,85 %) та військовослужбовці - 3 (0,36 %). У той же час, 14,08 % економічних злочинців працездатного віку офіційно не працюють та не навчаються, а 4,13 % - офіційно безробітні.

Проаналізувавши статистичні дані про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2019 рік, злочини у сфері господарської діяльності переважно вчиняють саме чоловіки - 83,62 %. При цьому, найбільша кримінальна активність проявляється у віковій групі від 29 до 39 років (30,42%).

Більшість осіб, які вчинили економічні злочини, мали повну або базову середню освіту (39,29 %). Кількість економічних злочинців з професійно-технічною освітою складала 18,71 %; з повну вищу або базову вищу освіту - 25,41 %, а взагалі без освіти - лише 1 особа, тобто 0,08 %.

У цілому особи, які вчинили злочини у сфері економічної діяльності, мали громадянство України - 83,85. Натомість, іноземці складають 1,01 громадяни країни СНД - 0,78 % та біженці - 0,08 % від загальної кількості.

Серед суб'єктного складу економічної злочинності, в залежності від сфери діяльності, можливо визначити наступні: співробітники правоохоронних органів - 2 (0,16 %) та військовослужбовці - 3 (0,23 %). У той же час, 32,22 % економічних злочинців працездатного віку офіційно не працюють та не навчаються, а 18,94 % - офіційно безробітні.

Розглядаючи особливості вчинення злочинів можливо зазначити, що 12,34 % було вчинено групою осіб, з яких: 37,34 % у складі організованої групи або злочинної організації; особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення - 65,19 %, а особами, судимість яких не знята і непогашена - 31,65 %.

Аналізуючи статистичні дані про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2019 рік, економічні злочини у сфері господарської діяльності переважно вчиняють саме чоловіки - 75,47 %. При цьому, найбільша кримінальна активність проявляється у віковій групі від 40 до 54 років (29,81 %), що нашттовхує на думку, що основну категорію економічних злочинців складає працездатна та морально зріла частина населення.

Більшість осіб, які вчинили економічні злочини, мали повну вищу або базову вищу освіту (62,69 %). Кількість економічних злочинців з професійно-технічною освітою складала 9,88 %; з повною або базовою середньою - 3,58 %, а взагалі без освіти - жодної особи.

Як правило особи, які вчинили злочини у сфері економічної діяльності, мали громадянство України - 75,98. Натомість, іноземці та громадяни країни СНД (по 1 особі) складають лише по 0,17 % від загальної кількості.

Серед суб'єктного складу економічної злочинності, в залежності від сфери діяльності, можливо визначити наступні: депутати - 1 (0,17 %); державні службовці - 30 осіб (5,11 %), службовці органів місцевого самоврядування - 42 (7,16 %), співробітники правоохоронних органів - 23 (3,92 %) та військовослужбовці - 7 (1,19 %). У той же час, 1,70 % економічних злочинців працездатного віку офіційно не працюють та не навчаються, а 0,85 % - офіційно безробітні.

В залежності від особливостей суб'єктного складу вчинення злочинів можливо зазначити, що 11,07 % було вчинено групою осіб, з яких: 16,92 % у складі організованої групи або злочинної організації; особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення - 2,39 %, а особами, судимість яких не знята і непогашена - не зареєстровано жодного кримінального правопорушення у даній сфері.

Злочинним посяганням корисливого характеру, як правило, сприяють: низький рівень контролю за процесами діяльності різних підприємств, установ, організацій або органів державної влади, а з іншого боку - можливість прикриття власної діяльності за рахунок певних владних або організаційно-управлінських повноважень. Саме тому суб'єкти злочинів у сфері економічної діяльності мають змогу використовувати об'єктивно сформовані і достатньо сприятливі для них умови у процесі порушення законодавчих норм [4].

Однією з основних причин допущення злочинів у сфері економічної діяльності є деформація моралі посадових та службових осіб, внаслідок відповідних процесів діяльності управлінського апарату. Саме у зв'язку із цим відбувається процес деформації і соціальних відхилень у поведінці відповідальних осіб, що можуть проявлятися, у тому числі, й у зловживанні чи перевищенні службових повноважень.

У контексті дослідження особистості економічного злочинця варто звернути увагу на корисливі мотиви і мету збагачення. Така деформація, у поєднанні із мотивом та метою, може стимулювати певні розумові процеси, які спрямовані на пошуки шляхів для особистого збагачення, у тому числі й протизаконними шляхами, з подальшою перспективою залишитися безкарним за вчинені злочини. Якщо звернути увагу на етично-психологічні ознаки, які відображають відношення суб'єкта до соціальних і моральних цінностей, то можливо зазначити, що вони більше характеризується поєднанням непоєднуваного, оскільки вчиняючи злочин, особа має на меті підвищити власні статусні позиції [5, с. 93].

Розглянувши основні характеристики суб'єктів економічної злочинності можливо зробити висновок, що їх характерними рисами є: наявність вищої або технічної освіти, вони займають відповідні посади, у тому числі, можуть бути матеріально відповідальними, або на них покладені функції контрольного чи наглядового характеру. Тобто, вони не є сторонніми суб'єктами по відношенню до об'єкта посягання, що дозволяє зазначити про їх відношення до певної системи економічної сфери. До того ж, для осіб які вчиняють злочини у сфері економічної діяльності є притаманним високий рівень освіченості, прагнення до матеріального забезпечення будь-якими методами, наявність широкого кола ділових контактів тощо [26, с. 99].

Таким чином, розглянувши суб'єктивні елементи кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності можливо зазначити, що вони безпосередньо відносяться до даної галузі. За

результатами дослідження можливо сформувані особистість економічних злочинців, якими є:

- особи, які займають певні посади у структурі економічної діяльності;
- посадові особи, у тому числі керівний склад, підприємств, установ і організацій будь-якої форми власності, які внаслідок своїх протиправних дій порушують охоронювані державою інтереси у сфері здійснення економічної діяльності;
- представники органів державної влади або правоохоронних органів, які проявляють корисливий інтерес щодо здійснення злочинів економічного характеру [26, с. 99].

До того ж, для осіб які вчиняють злочини у сфері економічної діяльності є притаманним високий рівень освіченості, прагнення до матеріального забезпечення будь-якими методами, наявність широкого кола ділових контактів тощо.

2.4. Комплексні елементи кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності

До комплексних елементів кримінологічної характеристики економічної злочинності прийнято відносити: причини вчинення злочинів, їх наслідки, механізм скоєння та обставини, що сприяють злочинним посяганням. Так, до причин вчинення злочинів, що мають економічне підґрунтя можливо віднести наступні:

- неналежний рівень забезпечення основних потреб населення;
- високий рівень бідності населення, що відображається у неможливості мінімального забезпечення фізіологічних потреб;
- високий рівень інфляції та знецінення національної валюти;

- високі показники безробіття, тобто стану трудової незайнятості населення, внаслідок чого створюються об'єктивні передумови для масового отримання засобів для існування незаконними, у тому числі й злочинними методами;

- постійний і швидкий процес зростання цін на продукти харчування, предмети першої необхідності, комунальні послуги тощо.

До причин економічної злочинності, які мають політичне підґрунтя можливо віднести:

- політична нестабільність, внаслідок чого посилюється економічна криза, а також знижується рівень поваги до правоохоронних та владних структур;

- високий рівень корупції, внаслідок чого виявляється неможливим прийняття ефективних антикризових заходів, а також відсутність притягнення до кримінальної відповідальності, у тому числі, і за злочини у сфері економічної діяльності.

Отже, відсутність політичної зацікавленості знаходить своє відображення у небажанні більшості представників державного владного чи управлінського апарату здійснювати боротьбу, зокрема із фактами легалізації (відмивання) коштів або іншого майна, придбаного незаконним шляхом, запобігання монополізації та підвищення рівня конкуренції тощо.

До правових причин вчинення злочинів у сфері економічної діяльності можливо віднести наступні:

- численні прогалини та протиріччя у діючому українському законодавстві, у тому числі й у положеннях, що стосуються фінансової, бюджетної та валютної сфери;

- відсутність належного обсягу офіційного тлумачення правових норм щодо наслідків протиправних діянь у сфері економічної діяльності, які передбачені у диспозиції статей Особливої Частини КК України;

– відсутність належного і дієвого правового механізму для притягнення до відповідальності юридичних осіб, не дивлячись на його закріплення у кримінально-правових нормах.

До соціально-психологічних причин вчинення злочинів у сфері економічної діяльності можливо віднести наступні:

– правовий нігілізм, тобто юридична неосвіченість населення, що знаходить свій прояв у активному виявленні зневаги до теоретичної можливості притягнення до відповідальності за вчинення злочинів у сфері економічної діяльності;

– низький рівень обізнаності дієздатного та працездатного населення про межі відповідальності за вчинення злочинних посягань у сфері економічної діяльності;

– втрата населенням довіри та відсутність готовності надавати підтримку правоохоронним органам, до повноважень яких належить розкриття і розслідування кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності;

До організаційних чинників економічної злочинності можливо віднести наступні:

– відсутність державного ефективного механізму, який дозволяє здійснювати безперервний процес спостереження, оцінки, моніторингу і прогнозування явищ, які виникають у сфері економічної діяльності, внаслідок чого є неможливим своєчасне реагування на сучасні тенденції розвитку злочинності у даній сфері;

– відсутність ефективних механізмів та засобів розслідування економічних злочинів, зокрема й тих, які вчиняються шляхом застосування новітніх технологічних розробок;

– низький рівень координації та забезпечення правоохоронної діяльності в напрямку боротьби із кримінальними правопорушеннями у сфері економічної діяльності;

– відсутність дієвого механізму пошуку та повернення незаконно набутого або вивезеного майна чи грошових коштів, що перебувають за межами України.

У зв'язку із тим, що наслідками економічних злочинів є завдання величезного фінансового збитку, зокрема, державі, то і механізми скоєння злочинів у сфері економічної діяльності є достатньо складними. З цього випливає, що механізм розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері також є достатньо непростим.

Під механізмом кримінального правопорушення потрібно розуміти специфічну систему, яка формується у процесі взаємодії усіх учасників злочину між собою та навколишнім середовищем, внаслідок чого утворюється кримінально значуща інформація про злочин, його учасників та результати. Зміст механізму злочину здатний передати інформацію про те, якими методами та засобами вчинено кримінальне правопорушення у сфері економіки. Однією із найважливіших особливостей механізму економічних злочинів є те, що предметом таких посягань, як правило, виступає капітал, що сприяє підвищенню рівня організованості та розробки специфічних способів поведінки [62].

В якості ще однієї особливості вчинення економічних злочинів можливо вважати їх вчинення у вигляді різноманітних цивільно-правових угод, внаслідок чого їх зовнішній прояв характеризується повною законністю та відповідністю законодавчим нормам [59, с. 121].

Як приклад, можливо розглянути механізм вчинення кримінального правопорушення у бюджетній сфері. Так, механізм кримінального правопорушення у сфері бюджетних відносин дозволяє виділити чотири основні технології їх вчинення:

– заволодіння бюджетними коштами внаслідок шахрайських дій;

– заволодіння бюджетними коштами в результаті використання свого службового становища, можливості доступу та розпорядження майном у процесі здійснення господарської чи управлінської діяльності;

– заволодіння бюджетними коштами у результаті одержання неправомірної вигоди, укладення завідомо невігідних контрактів, у тому числі й у випадках, коли їх вартість перевищує стандартні, або у процесі здійснення публічних закупівель;

– заволодіння бюджетними коштами внаслідок зловживання службовим становищем або перевищення службових повноважень у процесі розпорядження такими коштами, що за звичайних умов, входить до повноважень винної особи [64, с. 979].

На сьогоднішній день одним із найактуальнішою категорією злочинів у бюджетній сфері є проведення публічних закупівель за допомогою використання електронного веб-порталу Прозорро. Потрібно зазначити, що здійснення закупівель із порушенням законодавства про публічні закупівлі має своїм наслідком спричинення значної шкоди суспільству і державі в цілому.

Таким чином, злочини у даній сфері спрямовані на заволодіння бюджетними коштами, а, отже, і суб'єктами таких злочинів можуть виступати виключно державні службовці - розпорядники бюджетних коштів, а також посадові особи, на яких безпосередньо покладені обов'язки стосовно здійснення публічних закупівель, які можуть виступати у змові із іншими господарюючими суб'єктами. Механізм вчинення такої категорії злочинів можливо охарактеризувати за допомогою наступних дій: проведення публічних закупівель у розмірі, що є більшим ніж є необхідним відповідно до закупівельних потреб; проведення процедур закупівлі із залученням підставних осіб; отримання неправомірної вигоди за обрання переможця процедури торгів потрібною особи; завідоме підроблення фінансових та бухгалтерських документів. Отже, для вчинення такого виду злочину у сфері

економічної діяльності є необхідною розробка цілого комплексу дій, які призводять до незаконного збагачення шляхом заволодіння державними коштами.

Таким чином, дослідивши зазначене питання, можливо зробити висновок про існування цілої низки проблемних питань стосовно своєчасного реагування на їх вчинення та розробки заходів щодо їх протидії. Про це, може свідчити, зокрема, створення спеціалізованих державних правоохоронних органів, розробка сайту публічних закупівель Прозорро тощо. Проте, як вже зазначалося в інших розділах цієї роботи, економічна злочинність супроводжується пристосуванням до новітніх технологій та механізмів вчинення економічних злочинів, що негативно впливає на розробку та формування заходів протидії таким явищам.

Висновки за розділом 2

Дослідивши основні теоретичні засади кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності, можливо зробити наступні висновки. Під категорією «кримінологічна характеристика у сфері економічної діяльності» потрібно розуміти сукупність елементів, які надають можливість дослідити сутність економічної злочинності.

Розглянувши об'єктивні елементи кримінологічної характеристики економічної злочинності можливо зазначити, що основними умовами для скоєння злочинів у сфері економічної діяльності є: фінансова криза, низький рівень матеріального забезпечення населення та високий рівень безробіття. У той же час, велику роль відіграє матеріальне розмежування між звичайними громадянами та представниками державних владних органів.

Проаналізувавши суб'єктивні елементи кримінологічної характеристики економічної злочинності, можливо зазначити, що як правило, така категорія злочинів вчиняється чоловіками, які мають повну або базову вищу освіту та практично не судимі у минулому за скоєння кримінальних правопорушень, що свідчить про високий інтелектуальний рівень економічних злочинців.

Щодо комплексних елементів кримінологічної характеристики можливо зазначити, що причинами скоєння економічних злочинів є низький рівень матеріального забезпечення та відсутність поваги до державних інституцій. При цьому, економічна злочинність характеризується достатньо складним механізмом скоєння злочинів.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Система попередження злочинності у сфері економічної діяльності в Україні

На сьогоднішній день актуальними напрямками розвитку України у сфері ринкової економіки є підвищення її рівня, забезпечення ефективного функціонування державних механізмів та владних інститутів. Саме з цим пов'язана необхідність розробки і запровадження заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності, оскільки за відсутності таких механізмів, не виявляється можливим і досягнення основних цілей розвитку української економічної системи. У цьому контексті достатньо логічним є позиція засновника теорії кримінального права Ч. Бекаррія, який зазначив що краще запобігати злочинам, аніж карати за їх вчинення [34, с. 178].

Якщо розуміти поняття «попередження» у буквальному сенсі, то воно означає діяльність, яка спрямована на перешкоджання скоєнню злочинних посягань [24, с. 191]. Деякі науковці висловлюють позицію стосовно того, що поняття «попередження» й недостатньо коректною категорією по відношенню до злочинності, оскільки попередити можливо лише те, чого не існує, а таке твердження неможливо застосувати, коли мова йде про злочинність як суспільно-негативне явище, яке реально існує [33, с. 138].

Натомість, у відповідності до позиції інших вчених, застосування такої категорії як «попередження» є достатньо обґрунтованим, що підтверджується наступним. По-перше, попереджувальна діяльність безпосередньо не спрямована проти проявів злочинності у тому вигляді, у якому вона існує на даний час, а виключно по відношенню до чинників, які зумовлюють її існування. Тобто, попереджувальна діяльність характеризується тим, що основною її метою виступає припинення дії відповідних чинників, внаслідок

чого існує можливість запобігти вчиненню злочинів у майбутньому. По-друге, потрібно пам'ятати, що злочинність є соціальним феноменом, який знаходить свій прояв у формі злочинної діяльності певної категорії населення, що зумовлюється певними соціальними явищами та передумовами.

Для початку слід звернути увагу на визначення поняття «попередження злочинності», оскільки у науковій літературі висловлено цілу низку різноманітних підходів до його розуміння, у зв'язку із чим потрібно розглянути деякі із них. Так, відповідно до визначення поняття «попередження злочинності», яке було сформовано А. В. Зелінським, під такою категорією потрібно розуміти систему заходів, які реалізуються у суспільстві з метою стримування злочинних проявів, а у випадку можливості досягнення відповідних цілей, і зниження її кількісних показників шляхом усунення і нейтралізації основних умов та причин, які сприяють вчиненню злочину, а також з метою припинення конкретних злочинних посягань [15, с. 140].

Натомість, М.В. Щедрин пропонує розглядати категорію «попередження злочинності» в якості специфічного різновиду соціального управління, який має на меті зменшення можливих злочинних проявів за допомогою використання спеціального комплексу заходів впливу, що визначені та закріплені у законодавчих положеннях, а також обмеження негативних зв'язків суб'єктів злочинної діяльності [71, с. 8].

У свою чергу, Г.А. Аванесов пропонує розглядати «попередження злочинності» у двох аспектах. Так, відповідно до широкого підходу до розуміння зазначеного поняття, воно передбачає недопущення конкретних злочинів та охорону членів суспільства від скоєння ними кримінальних правопорушень. Натомість, у вузькому розумінні цього поняття, попередження злочинності означає специфічну діяльність, яка спрямована на виявлення причин вчинення злочинів, їх умов і обставин, які мотивують

особу на вчинення злочинних посягань, а також у напрямку проведення попереджувальних заходів [16, с. 12-13].

У відповідності до позиції А.В. Закалюка, під категорією «попередження злочинності» варто розглядати один із специфічних різновидів суспільної соціально-профілактичної діяльності, яка спрямована на протидію детермінантів злочинності та її проявів, передусім, причин і умов останніх, через обмеження, нейтралізацію, а також усунення їх дії [14, с. 324]. Потрібно зауважити, що у кримінологічній літературі наявна ціла низка різноманітних підходів до розуміння зазначеного поняття, проте, узагальнюючи їх основну характеристику, можливо зробити висновок, що усі вони містять таку ознаку попередження злочинності як стримання і зниження рівня кількісних показників останньої.

З метою формулювання визначення поняття «попередження злочинності у сфері економічної діяльності», пропонуємо взяти за основу визначення, яке було надано А.Ф. Зелінським. Таким чином, попередження злочинності у сфері економічної діяльності – це система заходів, які реалізуються спеціально уповноваженими органами та усіма членами суспільства, у напрямку зменшення рівня проявів злочинних посягань у економічній галузі, а також припинення окремих кримінальних правопорушень у даній сфері. Отже, попередження злочинності у сфері економічної діяльності є системою заходів, до змісту яких можливо віднести: об'єкти попереджувального впливу, рівні і форми такої діяльності, а також окремі заходи попередження.

Профілактика економічної злочинності складається із цілої низки взаємопов'язаних компонентів, які створюють цілісну систему, до якої можливо віднести: об'єкт, суб'єктів та зміст. У загальному вигляді об'єктом профілактики злочинів є сукупність різноманітних явищ і різноманітних процесів, які їх складають. Вони обумовлюють як існування злочинності, так і скоювання злочинів. Об'єктом, на який спрямована діяльність з

профілактики злочинів, що вчинюються професійними злочинцями, слід вважати негативні процеси і явища, а також окремих осіб, які вчинили або здатні скоїти такі злочини. Вони обумовлюють існування цього виду злочинів.

До суб'єктів попередження економічної злочинності можливо віднести не лише правоохоронні органи. Потрібно зазначити, що відповідні повноваження покладаються на усіх суб'єктів господарювання, громадськість, а, особливо - на органи державної влади, зокрема, ті, які здійснюють реалізацію державної політики у економічній сфері.

Зміст попереджувальної діяльності складає ціла система різноманітних заходів, які спрямовуються на попередження економічної злочинності. Таким чином, оскільки до складу системи запобігання злочинності входить ціла низка різноманітних заходів, то можливо звернути увагу на те, що з метою чіткого визначення рівня та напрямів запобіжної діяльності уповноважених суб'єктів, їх компетенції та природи таких заходів, існує можливість для їх класифікації за різноманітними критеріями. В залежності від заходів запобігання злочинності, які у своїй сукупності складають певну систему, їх можливо класифікувати за: рівнем, масштабом, змістом, суб'єктами, об'єктами.

Система заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності може бути побудовано спираючись на різноманітні критерії. Так, в залежності від масштабу профілактичної діяльності у системі попередження економічної злочинності можливо виокремити три основні рівні, якими є: загальносоціальний, спеціальний (кримінологічний) та індивідуальний.

Загальносоціальний вид попередження економічної злочинності також прийнято називати видом загального попередження. Як правило, такий вид попередження злочинності передбачає вплив на цілу низку різноманітних чинників злочинності незалежно від сфери прояву від злочинних посягань.

Тобто, загальне попередження має відношення до злочинності як негативного явища у цілому.

Функцій у напрямку реалізації загального попередження, у тому числі й у економічній сфері, покладається на органи державної влади і управління, громадські формування, суспільство, а також на кожного окремого свідомого індивіда. При цьому, особливістю такої категорії заходів є те, що функція попередження злочинності не є основним видом діяльності вищеперелічених суб'єктів. Як наслідок, у випадку досягнення високого рівня ефективності загальної соціально-економічної політики, можливо отримати й високі показники впливу загального заходу попередження злочинності.

Під спеціальним видом кримінологічного попередження розуміється цілеспрямований вплив на окремі криміногенні фактори, які сприяють вчиненню злочинів в окремих сферах, у тому числі й у сфері економічної діяльності. На відміну від загального попередження, у даному випадку йде мова про те, що такий вид діяльності здійснюють виключно суб'єкти, на яких покладаються функції щодо попередження злочинності в окремих сферах, тобто, це є основним видом їх діяльності.

Індивідуальна профілактика злочинів передбачає здійснення діяльності яка спрямована по відношенню до окремих суб'єктів, які вчиняють певні діяння у сфері економічної діяльності, усупереч встановленим законодавчим нормам.

В залежності від масштабів реалізації заходів попередження економічної злочинності, можливо виділити наступні види:

- загальнодержавний рівень, який передбачає запровадження заходів попередження економічної злочинності у межах усієї України;
- регіональний або галузевий рівень, тобто реалізація заходів попередження економічної злочинності на території певної адміністративно-територіальної одиниці або галузі суспільних відносин, у тому числі й у економічній;

– об'єктовий рівень передбачає реалізацію заходів в межах окремого підприємства, навчального закладу, організації або установи.

– індивідуальний рівень передбачає застосування заходів попередження вчинення економічних злочинів по відношенню до конкретного суб'єкта та у межах її соціального клімату [14, с. 326-327].

Як правило, попереджувальна діяльність реалізується шляхом запровадження окремих форм, особливості яких напряму залежать від рівня профілактичної діяльності у певній галузі. Так, загальносоціальне попередження передбачає реалізацію окремих заходів шляхом розробки державних планів економічного розвитку, які розробляються як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному.

Попереджувальна роль таких заходів полягає у тому, що їх зміст складає стратегія і тактика соціального і економічного розвитку держави або окремого регіону, з урахуванням особливостей криміногенної обстановки. До того ж, особлива увага приділяється можливим наслідкам, які можуть бути спричинені в результаті реалізації таких заходів.

Зазвичай такі плани формуються із дотриманням принципу єдності впливу на загальносоціальні причини злочинності як явища у цілому, у той же час не здійснюючи розподілу на окремі сфери. Тобто, загальносоціальне попередження має на меті вплив на всю територію конкретної країни або регіону, та являє собою сукупність попереджувальних заходів економічного, політичного, соціального, ідеологічного, культурного, технологічного характеру.

На відміну від загальносоціального попередження, спеціально-кримінологічне реалізується шляхом розробки відомчих та міжвідомчих планів і програм у напрямку підвищення рівня попередження злочинної діяльності та боротьби із нею. Такі програми містять у собі систему заходів, які спрямовуються на попередження конкретних видів і груп злочинних посягань, а також злочинності у цілому на чітко визначених територіях.

Таким чином, ефективність від запровадження спеціально-кримінологічних заходів попередження злочинності напряму залежить від рівня виконання таких програм, а також їх узгодження із положеннями концепції і державних планів економічного розвитку держави.

Заходи індивідуального попередження економічної злочинності реалізуються, як правило, у двох формах. Так, у випадку необхідності усунення причин і умов, які сприяли скоєнню кримінального правопорушення у галузі економіки, відповідні заходи реалізуються у окремому процесуальному акті. Як правило, реалізація заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності саме у такій формі, передбачає закріплення вимог стосовно вчинення певних дій організаційного, управлінського, економічного, технологічного та ідеологічного характеру.

К своєю чергу, у разі необхідності вжиття заходів попередження вчинення злочинів по відношенню до окремого суб'єкта, то застосуванню підлягають індивідуальні програми коригування злочинної поведінки. Зазначені програми містять положення стосовно: детального опису портрету злочинця; характеристику основних негативних зовнішніх чинників; заходи впливу на поведінку особи та критерії визначення рівня ефективності їх реалізації.

Досліджуючи поняття системи попередження злочинності у сфері економічної діяльності, достатньо важливим є звернення уваги на характеристику суб'єктів реалізації відповідних заходів. Так, основним критерієм для розмежування між собою є їх компетенція у напрямку попередження вчинення економічних злочинів. У контексті даного питання можливо звернути увагу на позиція А.В. Зелінського, у відповідності до якої усіх суб'єктів попереджувальної діяльності можливо поділити на спеціалізовані та неспеціалізовані [15, с. 142].

Так, спеціалізованими є наступні суб'єкти попереджувальної діяльності у сфері економічної діяльності: правоохоронні органи, недержавні

об'єднання, основним напрямком діяльності яких є охорони інтересів фізичних та юридичних осіб, органи місцевого самоврядування, народні дружини та будь-які інші громадські формування, діяльність яких спрямована на протидію злочинним посяганням та охороні встановленого порядку. У свою чергу, до неспеціалізованих потрібно віднести усі інші інституції, основним видом діяльності є здійснення управління у різноманітних сферах суспільного життя.

Додатково, необхідно звернути увагу на види суб'єктів попередження економічної злочинності в залежності від їх системної побудови, якими є наступні: загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального попередження. Так, до першої групи можливо віднести такі інституції як: органи державної влади і місцевого самоврядування, інші громадські організації, до основного виду діяльності яких не належить попередження злочинності.

До другого виду суб'єктів попередження злочинності у сфері економічної діяльності можливо віднести ті, на яких покладено обов'язок щодо виконання функцій у напрямку протидії злочинності. До такого виду суб'єктів можливо віднести такі як: правоохоронні органи, загони самооборони, народні дружини тощо. І до третьої варто віднести суб'єктів, на яких покладаються функції щодо здійснення індивідуальної профілактики. Такими суб'єктами є службові та посадові правоохоронних органів, державних установ, підприємств та організацій.

Таким чином, можливо зробити висновок про те, що запобігання економічній злочинності передбачає розробку і запровадження цілої системи заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності, які спрямовані на зниження рівня неправомірних посягань у зазначеній сфері шляхом реалізації цілої низки різноманітних методів і способів, які реалізуються суб'єктами попереджувальної діяльності. Більш детально характеристику загальних, спеціальних та індивідуальних запобіжних заходів

попередження злочинності у сфері економічної діяльності буде розкрито у наступному розділі даної роботи.

3.2. Загальні, особливі (спеціальні) та індивідуальні запобіжні заходи попередження злочинності у сфері економічної діяльності

Попередження економічної злочинності потрібно розглядати в якості певної структуровано побудованої системи, яка ґрунтується на політичних, економічних, соціальних, організаційно-правових та інших заходах, які спрямовані на усунення причин та об'єктивних обставин, які передують вчиненню кримінальних правопорушень. Внаслідок реалізації вищезазначених заходів існує реальна можливість для економічного розвитку, підвищення рівня забезпечення населення і, як наслідок, зростання соціальної свідомості людини, що може позитивно вплинути на кількісні показники злочинності у сфері економічної діяльності. Як вже зазначалося у попередньому розділі, за загальним правилом, заходи попередження злочинності у сфері економічної діяльності поділяють на три види якими є: загальні, особливі або спеціальні, а також індивідуальні.

Отже, першим різновидом запобіжних заходів із попередження злочинності у сфері економічної діяльності виступають загальні, які реалізуються, як правило, органами державної влади, які здійснюють регулювання у певній сфері суспільних відносин на всій території держави [10, с. 172]. Характеризуючи загальні заходи попередження злочинності М.В. Колодяжний зазначив, що загальний рівень запобігання злочинності виступає в якості фундаментального напрямку основною метою є удосконалення суспільних відносин у різних сферах суспільного життя [21, с. 163].

У свою чергу, з приводу загальних заходів попередження вчиненню економічних злочинів, О.М. Джужа зауважив, що, як правило, вони не

спрямовані на запобігання вчиненню економічних злочинів, а лише передбачає запровадження комплексу ефективних заходів для підвищення рівня духовного розвитку та матеріального забезпечення населення. Внаслідок запровадження таких заходів і досягається позитивний ефект впливу на кількісні показники злочинів у сфері економічної діяльності [29, с. 54].

Вищезазначену позицію було підтримано В.В. Пивоваровим, який зазначив, що зниженню рівня економічної злочинності сприяють не обмежувально-адміністративні заходи, а заходи економічно-ліберальної політики держави. Отже, з метою досягнення стабільності економічної системи є доцільним застосовувати саме такі методи [51, с. 146].

Потрібно звернути увагу на те, що такий вид заходів передбачає цілу низку різноманітних напрямків, які відносяться до відповідної сфери суспільних відносин. Пропонуємо розглянути такі заходи більш детально.

Економічні запобіжні заходи попередження злочинності у досліджуваній сфері передбачають розробку і запровадження перспективних планів розвитку, у випадку виконання яких значним чином підвищується рівень матеріального забезпечення населення та знизиться рівень безробітних. Ефективність таких заходів пов'язується із тим, що більшість економічних злочинів напряду пов'язана із рівнем матеріального забезпечення населення. При цьому, економічна злочинність може бути «багатою» та «бідною» [37, с. 99].

Як правило, злочини у сфері економічної діяльності, які спрямовані на незаконне збагачення, перебувають у тісному взаємозв'язку із низьким рівнем доходів громадян. Таким чином, варто зазначити, що для боротьби із "бідною" формою економічної злочинності потрібно запровадити ефективні заходи економічного розвитку у державі, зокрема, шляхом створення робочих місць, зниження рівня безробіття, підвищення доходів населення, покращення рівня оплати і умов праці тощо.

Якщо розглядати, так звану, "багато" економічну злочинність, то потрібно зауважити, що підвищення рівня забезпеченості громадян на подолання злочинних посягань у зазначеній сфері жодним чином не впливає. Натомість, є доцільним запровадження таких заходів як:

- підвищення ефективності виробництва із залученням сучасних технологічних розробок;
- припинення схеми приватизації "для своїх";
- зміцнення національної валюти;
- зниження рівня інфляції;
- здійснення належного контролю за джерелами бюджетних витрат;
- боротьба з тіньовою економікою тощо.

Серед основних економічних загальних запобіжних заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності можливо виділити наступні:

- розробка національних програм у напрямку запровадження державної політики у різноманітних економічних сферах;
- розробка програм розвитку суб'єктів господарської та підприємницької діяльності, зокрема, у сфері сільського господарства;
- розробка програм запобігання проявам недобросовісної конкуренції, а також ефективних механізмів захисту прав та інтересів господарюючих суб'єктів у сфері конкурентних взаємовідносин;
- обмеження впливу місцевих органів влади, управління і контролю на суб'єктів підприємницької та господарської діяльності, які відносяться до категорії малого та середнього бізнесу тощо.

Правові загальні запобіжні заходи попередження злочинності у сфері економічної діяльності на сьогоднішній день є достатньо актуальними, оскільки існує певна невідповідність між практичною діяльністю у сфері економіки та механізмом забезпечення дотримання прав та інтересів суб'єктів відповідної діяльності. Додатково, на нашу думку, до правових загальних

заходів попередження злочинності у сфері економіки можливо віднести розробку і запровадження новітніх технологічних розробок, за допомогою яких існує реальна можливість для здійснення моніторингу господарських операцій із автоматичним направленням відповідної інформації до уповноважених державних органів. При цьому, особливу увагу потрібно звернути на необхідність реального дотримання на практиці принципу невідворотності покарання, внаслідок чого до відповідальності може бути притягнуто осіб, які вчинили злочини у сфері економічної діяльності, не зважаючи на їх політичний або соціальний статус.

Організаційні загальні запобіжні заходи попередження злочинності у сфері економічної діяльності передбачають налагодження ефективної системи контролюючих органів [27, с. 196]. До таких заходів можливо віднести наступні:

- запровадження новітніх технологій соціального характеру, які надають можливість об'єктивно перешкоджати вчиненню злочинів у сфері економічної діяльності, зокрема, шляхом забезпечення прозорості бюджету;
- формування ефективної системи кримінологічного моніторингу економічної галузі;
- розробка спеціалізованих концепцій у напрямку попередження вчиненню економічних злочинів, які у повному обсязі мають відповідати актуальним проблемам та міжнародним принципам;
- удосконалення взаємодії між національними та іноземними інституціями з питань попередження економічної злочинності тощо.

Виховні загальні запобіжні заходи попередження злочинності у сфері економічної діяльності мають на меті формування у громадян почуття поваги до заняття законними видами економічної діяльності, а також негативного ставлення, зокрема, до фактів ухилення від сплати податків [30, с. 471]. Таким чином, вони мають на меті сформуванню конкретну норму поведінки у громадян по відношенню до кримінально-правових заборон, у випадку

вчинення кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності. Зокрема, є можливою розробка державної концепції, яка буде спрямована на поширення інформації та надання консультацій населенню стосовно необхідності введення законної підприємницької діяльності, а також механізмів її здійснення. До того ж, таку інформацію доцільно поширювати через засоби масової інформації.

Технічні загальні запобіжні заходи попередження злочинності у сфері економічної діяльності є достатньо актуальними у сучасних умовах технологічного розвитку, зокрема, у зв'язку із комп'ютеризацію процесу управління фінансовими ресурсами та товарно-матеріальними цінностями. Таким чином, було б достатньо логічно розробити спеціальну програму на державному рівні, за допомогою якої можливо відслідковувати процес економічної діяльності окремих суб'єктів, а також автоматично виявлялися порушення в організаційно-управлінських документах, фінансовій звітності тощо.

Наступною формою заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності є особливі або спеціальні, які реалізуються спеціально уповноваженими суб'єктами, які здійснюють такий вид діяльності на постійній професійній основі [28, с. 55]. Як вже зазначалося, особливі заходи попередження економічної злочинності розробляються та реалізуються відповідними суб'єктами у конкретних сферах суспільних відносин, у тому числі в галузі економіки.

Спеціальний вид заходів попередження економічної злочинності можливо поділити на заходи профілактики та запобігання. Так, до профілактичних заходів можливо віднести наступні:

- розробка та запровадження новітніх технологій, які надають змогу повністю відмовитися від готівкових розрахунків у економічній сфері;
- зменшення кількості видів економічної діяльності, які потребують отримання додаткових дозволів або ліцензування;

- запровадження механізмів деприватизації, внаслідок чого можливо зменшити кількість злочинів, які стосуються приватизаційного процесу. Такими механізмами повинно бути передбачено можливість скасування приватизації у випадку її проведення із порушеннями норм діючого законодавства та повторну передачу майна у власність держави;

- обов'язкове декларування доходів населення, незалежно від виду або сфери їх професійної діяльності;

- забезпечення дієвого механізму юрисдикційного способу захисту прав інтелектуальної власності суб'єктів господарської діяльності тощо.

До другого виду, а саме до заходів попередження, можливо віднести такі як:

- організація спеціальних служб або структурних підрозділів на підприємстві, до повноважень яких належить забезпечення економічної безпеки;

- створення окремої державної інституції, до функцій якої було б віднесено моніторинг проявів недобросовісної конкуренції тощо.

Додатково, варто звернути увагу на той факт, що особливого значення у напрямку ефективного запровадження заходів попередження економічній злочинності, набуває процес взаємодії між окремими державними інституціями. Належна взаємодія та співпраця сприяє забезпеченню здійснення ефективного контролю за дотриманням законодавства у економічній сфері, наприклад, стосовно сплати податків, відповідності діяльності суб'єктів власним установчим та реєстраційним документам, чіткий контроль за правильністю нарахування і сплати податкових платежів тощо [70, с. 194]. Саме на спеціальному рівні попередження економічній діяльності є достатньо важливим поступове виконання завдань, які передбачають збір та аналіз відомостей щодо обороту фінансових активів, а також направлення окремих меседжів та застережень щодо недопущення

вчинення дій, які містять ознаки вчинення кримінального правопорушення у економічній сфері, наприклад, через засоби масової інформації.

Останнім рівнем заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності є індивідуальний. Так, під індивідуальними заходами попередження економічної діяльності потрібно розглядати процес реалізації запобіжного механізму по відношенню до конкретного суб'єкта. Особливістю індивідуальних заходів є те, що вони виступають в якості реально попереджувального сегменту, оскільки їх здійснення провадиться на стадії, яка передує навіть наміру на вчинення злочину [29, с. 54-55].

Основними завданнями індивідуальних заходів є усунення небезпечних наслідків злочинного посягання, яке перебуває лише на стадії планування. Таким чином, ключовою задачею у процесі реалізації індивідуальних заходів є позитивна трансформація особистісних цінностей людини, у перебудові її антисоціальних позицій, а також спрямування її діяльності у соціально корисних напрямках.

Індивідуальні заходи попередження економічної злочинності можуть застосовуватися навіть у випадках виявлення лише ознак вчинення злочину у сфері економічної діяльності. Для більш детального вивчення індивідуальних заходів попередження економічної злочинності потрібно з'ясувати, які ж саме ознаки можуть бути віднесено до такої категорії.

Так, спираючись на позицію, висловлену Г. Філоненко до основних ознак вчинення економічних злочинів можливо віднести наступні:

- суперечності між фактичним видом економічної діяльності та положеннями установчих і статутних документів;
- відмінності між відомостями, що містяться у внутрішніх фінансових та інших бухгалтерських документах, та податковою звітністю;
- викривлення інформації у фінансових документах в частині отриманого прибутку та сум сплачених доходів;
- відсутність фінансової звітності на підприємстві взагалі;

– встановлення реального факту знищення або приховування фінансових документів на підприємстві [66, с. 95].

Сутність індивідуального попередження злочинам у сфері економічної діяльності полягає у встановленні суб'єктів, які схильні до скоєння економічних злочинів, а також здійснення по відношенню до них попереджувального впливу. Обов'язки стосовно зайняття таким видом попереджувальної діяльності покладено на спеціально уповноважені органи державної влади в особі їх посадових осіб.

Саме на етапі індивідуального попередження вчинення економічних злочинів здійснюється нагляд та контроль за дотриманням суб'єктами економічної діяльності етичних вимог та принципів чесної практики у процесі зайняття ними підприємництвом, а головне - дотримання законодавчо закріплених положень. Таким чином, об'єктами індивідуального запобігання злочинності у сфері економічної діяльності виступають:

- поведінка та спосіб життя суб'єктів економічної діяльності;
- особисті характеристики їх особи, які можуть свідчити про антисоціальну спрямованість його позиції;
- окремі психофізичні та особистісні характеристики таких суб'єктів;
- об'єктивні зовнішні умови;
- інші криміногенні фактори, які провокують створення незаконної форми діяльності та сприяють вчиненню кримінального правопорушення у сфері економічної діяльності [70, с. 197].

Сутність індивідуальних заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності полягає у конкретизації загальних та спеціальних попереджувальних заходів по відношенню до осіб, які вчиняють або схильні до скоєння кримінальних правопорушень у досліджуваній сфері. Таким чином, до індивідуальних попереджувальних заходів можливо віднести наступні:

- усунення несприятливих впливів на конкретну особу, здатних призвести до формування антигромадської спрямованості та суспільно небезпечної поведінки;

- змінення соціально неприйнятної поведінки, спроможної привести на злочинний шлях, і корекцію асоціальної орієнтації та рис особи (якщо її викривлене формування вже спостерігалось);

- застосування негайних заходів щодо запобігання злочинам, що готуються, та припинення спроб їх учинити тощо.

Таким чином, дослідивши заходи попередження злочинності у сфері економічної діяльності міжливо зробити висновок, що вони мають на меті реалізацію таких заходів на трьох основних рівнях: загальному, особливому або спеціальному та індивідуальному. З метою попередження вчиненню злочинів у економічній сфері, для початку, на загальному рівні варто здійснити наступні дії:

- удосконалити національне законодавство, положеннями якого врегульовано здійснення господарської діяльності, у податковій сфері, у сфері протидії недобросовісній конкуренції тощо;

- здійснити розробку заходів протидії економічній злочинності, у тому числі й шляхом імплементації міжнародних норм;

- реалізувати цілу низку заходів у напрямку стабілізації економічної галузі держави, підтримки господарської діяльності, а також провести наукові дослідження у напрямку превенції економічної злочинності;

- запровадити заходи, спрямовані на підвищення рівня обізнаності громадян щодо тонкощів ведення бізнесу в Україні.

До того ж, варто зауважити, що під час притягнення особи до кримінальної відповідальності, є можливим застосування санкцій альтернативного характеру, наприклад, сплата податків відповідно до прихованої суми прибутку, а також додаткових штрафних санкцій.

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок про необхідність запровадження на загальному рівні механізмів регулювання готівкових розрахунків у сфері економіки, моніторингу господарської діяльності, декларування доходів усього населення без виключення тощо. У зв'язку із тим, що індивідуальні заходи попередження злочинності у сфері економічної діяльності спрямовані на застосування загальних та спеціальних заходів до конкретних осіб або чинників, основним напрямком їх запровадження має бути розробка та застосування виховних механізмів по відношенню до визначених суб'єктів економічної діяльності.

3.3. Зарубіжний досвід попередження злочинності у сфері економічної діяльності

На сучасному етапі розвитку економічної системи України, який характеризується запровадженням позитивного зарубіжного досвіду державного управління та організації правоохоронної діяльності, у тому числі, у сфері боротьби із економічною злочинністю, оскільки саме вона тягне за собою складні негативні наслідки для будь-якої держави і суспільства. У зв'язку із цим, вважаємо за доцільне дослідити зарубіжний досвід запровадження і розробки заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності, акцентуючи увагу на його ключових механізмах та характеристиках, які можуть бути корисними для української економічної системи.

Таким чином, варто звернути увагу на досвід Сполучених Штатів Америки (далі - США), а також заходи які було ними реалізовано у процесі попередження та протидії злочинам з легалізації (відмивання) злочинних прибутків. Так, першим кроком який було зроблено законодавцем США стало розширення визначення такого поняття як «легалізація злочинних прибутків». У відповідності до нової редакції такого визначення, під таким

протиправним діянням потрібно розуміти проведення фінансової операції шляхом використання коштів сумнівного походження, не зважаючи на доказування предикатного злочину.

Настання кримінальної відповідальності за вчинення легалізації злочинних прибутків у США передбачається не лише на федеральному рівні, але й у відповідності до законодавчих положень окремих штатів. До того ж, є можливим притягнення до кримінальної відповідальності і за, так зване, структурування, під яким розуміється подрібнення однієї великої суми на декілька, з метою уникнення перевірок. Це пов'язано, зокрема, із тим, що такі дії ототожнюються із введенням в оману, що має на меті приховані підозрілих транзакцій [52, с. 33].

Легалізація прибутків отриманих незаконним шляхом полягає у проведенні будь-яких фінансових операцій, а, отже, попередження вчинення такої категорії злочинів ґрунтується на розробці і запровадженні механізмів, спрямованих на відслідковування готівки і безготівкових розрахунків. На сьогоднішній день у США розроблено та запроваджено у практичну діяльність один із найбільш ефективних механізмів для відслідковування фінансів, яким є моніторинг платежів [12, с. 283].

Потрібно зазначити, що запровадження таких заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності у США є достатньо логічним, оскільки формами розрахунків є кредитні картки або чекові книжки, чого не можна сказати про Україну, у якій до цього часу переважає готівка. Таким чином, обидві зазначені форми розрахунку фіксуються у системі Федерального резерву та Центрального банку, на яких покладено повноваження стосовно здійснення моніторингу платежів із використанням таких форм розрахунків.

Не дивлячись на те, що у США розроблено достатньо сувору систему боротьби з відмиванням злочинних доходів, все ж таки казати про те, що держава має можливість відслідковувати проведення усіх протиправних

операцій із грошовими коштами є передчасним. Зокрема, це пов'язано із тим, що законодавством не врегульовано питання співпраці та взаємодопомоги між правоохоронними та контролюючими органами. Наприклад, у положеннях стратегії американського уряду, у напрямку боротьби із легалізацією злочинних доходів, передбачено здійснення діяльності більше ніж десятьма різними федеральними агентствами, на яких покладено відповідальність у різних напрямках і реалізації розроблених заходів, проте не запроваджено жодного механізму взаємодії з іншими державними інституціями.

Якщо досліджувати польській досвід попередження злочинності у сфері економічної діяльності, для початку, потрібно звернути на нормативно-правові джерела у зазначеній сфері, до яких можливо віднести наступні: Закон «Про податковий контроль» та Закон «Про протидію легалізації брудних грошей», Кримінальний кодекс Республіки Польща і Валютний кодекс Республіки Польща. Наприклад, положеннями Закону Республіки Польща «Про податковий контроль», у структурі Міністерства фінансів здійснює діяльність у напрямку реалізації заходів щодо протидії економічній злочинності відповідне Бюро. До того ж, на виконання положень Закону Республіки Польща «Про протидію легалізації брудних грошей» у системі вищезазначеного міністерства, додатково, було створено Департамент фінансової інформації. Таким чином, у системі державних органів в Польщі паралельно здійснюють діяльність два спеціально уповноважені департаменти, якими є Департамент фінансової інформації та Бюро податкового контролю [11, с. 37].

До основних функціональних обов'язків у напрямку податкового контролю, які покладено на Бюро Податкового контролю, належать наступні:

– попередження недопущення порушень положень діючого законодавства, зокрема, у сфері зовнішньоекономічного та внутрішньодержавного товарного обігу;

- виявлення фактів порушень положень діючого законодавства, зокрема, у сфері управління державними фінансами, коштами, які надходять від Європейського союзу та міжнародних фінансових інституцій;
- попередження корупційних проявів на державній службі, у тому числі й у структурі Міністерства фінансів Республіки Польща;
- проведення аналізу та контроль інформації, яка міститься у деклараціях про доходи та майновий стан державних службовців, у тому числі й тих, хто займає посади державної служби у структурі Міністерства фінансів Республіки Польща;
- виявлення майна, грошових коштів чи інших цінностей, які здобуті незаконним шляхом, тобто такого, що підлягає подальшій конфіскації;
- виявлення фактів ввезення на митну територію Республіки Польща грошових коштів, які добуті злочинним шляхом;
- проведення аналітичних заходів щодо обліку таких видів злочинів.

На відміну від прикладу США, у Польщі Бюро податкового контролю здійснює активну діяльність у напрямку взаємодії з іншими інституціями на території держави, а також із закордонними колегами. На території Польщі Бюро податкового контролю активно співпрацює та взаємодіє з Генеральною прокуратурою, окружними прокуратурами, правоохоронними органами (поліцією) тощо.

До того ж, на міжнародному рівні здійснюється активне співробітництво із колегами з Франції, Німеччини та України. Активна співпраця на міжнародному рівні між Бюро податкового контролю та закордонними колегами із зазначених держав пов'язане і з тим, що саме між цими державами існує досить високий рівень взаємодії у сфері обміну товарами, послугами та працівниками.

Достатньо важливим є те, що між уповноваженими органами в Польщі та інших держав здійснюється регулярне обмін інформацією, яка спрямована на попередження та боротьбу із економічними, а особливо - податковими злочинами. При цьому, такі відомості є суворо конфіденційними та підлягають передачі виключно під час проведення особистих зустрічей.

Достатньо цікавим є досвід Німеччини у напрямку попередження злочинності у сфері економічної діяльності. Так відомством кримінальної поліції федеральної землі Нижня Саксонія організовано та реалізовано процедуру прийому анонімних звернень і повідомлень від населення стосовно фактів вчинення економічних злочинів. Потрібно зазначити, що такі заходи були достатньо ефективними, оскільки лише за перші чотири місяці роботи такого механізму було отримано 184 повідомлення про вчинення економічних злочинів, при цьому, на підставі 124 з них було відкрито кримінальні провадження [38, с. 112-113].

Специфічний характер заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності мають й Нідерланди. При цьому, такі заходи попередження виконують, як правило, превентивну функцію, а їх виконання покладається на органи місцевої виконавчої влади .

Так, ще у 2003 році у Нідерландах було ухвалено законодавчий акт, яким передбачено заходи стимулювання оцінки урядом. У відповідності до положень даного закону, передбачено здійснення перевірки кримінального минулого суб'єктів, якими подано заяву про отримання ліцензій або у рамках проведення тендерів. Основною метою такого заходу попередження економічних злочинів є позбавлення можливості недобросовісних суб'єктів підприємництва вчиняти злочини у сфері економічної діяльності.

До того ж, положеннями статті вищезазначеного закону було закріплено додаткові підстави для відкликання наданих дозволів та ліцензій у випадках, коли місцеві органи виконавчої влади мають беззаперечні відомості на підтвердження факту використання отриманих дозволів або ліцензій для

отримання фінансових переваг, зокрема, з метою відмивання грошових коштів отриманих незаконним шляхом або, у випадку наявності обґрунтованих підстав вважати, що існує реальна загроза, що такі дозволи або ліцензії буде використано з метою вчинення нових злочинних посягань у сфері економічної діяльності.

Потрібно звернути увагу на те, що для відкликання ліцензії або анулювання виданих дозволів не є обов'язковим засудження відповідного суб'єкта економічної діяльності за вчинення відповідного злочину, оскільки є достатнім виключно наявність відповідної інформації у місцевих органах виконавчої влади. Це пов'язано із тим, що перевірки підлягають суб'єкти економічної діяльності в окремих галузях, зокрема, в готельному та ресторанному бізнесі, а також індустрії надання секс-послуг, у промисловості, житловому будівництві, переробці сміття, транспорту тощо [41]. Тобто, можливо зробити висновок, що заходи протидії злочинності у сфері економічної діяльності в Нідерландах здійснюються, переважно, по відношенню до конкретної категорії суб'єктів підприємництва в окремих галузях, у яких існує реальна загроза для вчинення злочинів пов'язаних з відмиванням доходів отриманих незаконним шляхом, ухилення від сплати податків, ведення тіньового бізнесу тощо.

Також, заслуговує на увагу практика попередження вчинення злочинів у економічній сфері Італії, у якій побудовано цілу систему спеціалізованих правоохоронних органів, які наділені достатньо широким спектром повноважень зазначеній сфері. В якості прикладу такої інституції можливо провести Фінансову гвардію Італії, до основних функціональних обов'язків якої відноситься попередження, виявлення і розслідування фінансових злочинів.

Додатково, Фінансовій гвардії Італії підпорядковуються органи фінансової розвідки, яка, не дивлячись на це, не належить до загальної структури Міністерства економіки та фінансів. До того ж, у системній

побудові спеціалізованих інституцій було сформульовано наступні структурні підрозділи: Генеральне командування, командування із захисту національних інтересів, командування із захисту економічного простору, а також командування спеціальними підрозділами. Особливу роль у попередженні вчинення злочинів у сфері економічної діяльності, яке здійснюється Фінансовою гвардією Італії, відіграє постійний моніторинг фінансових операцій [17, с. 156-157].

З метою попередження а також виявлення фактів вчинення злочинів у сфері економічної діяльності Кіпр розробив цілу стратегію, основоположним принципом якої є «знай свого клієнта». Вона спрямовується на виявлення суб'єктів підприємницької діяльності, які мають декілька рахунків такого типу, що є несумісним із видом їх підприємницької діяльності або розрахункових рахунків, на які надходять кошти від різних адресатів, переважно фізичних осіб. До того ж, особлива увага приділяється клієнтам, які виявляють бажання відкрити рахунки у банківських установах на великі суми, навіть у випадках, коли умови обслуговування таких рахунків є не вигідними. Отже, практично на державному рівні усіх банкірів було зобов'язано бути обізнаними про джерела походження коштів, історію усіх відкритих банківських рахунків та періодичність зверненні клієнта до банківської установи [27].

Розглянувши основні особливості розробки і запровадження заходів попередження злочинності у сфері економічної діяльності у зарубіжних країнах, можливо зробити наступні висновки. Практика зарубіжних країн у напрямку попередження економічних злочинів свідчить про те, що основою ефективності подолання такого негативного явища є співпраця та взаємодія між уповноваженими державними інституціями. До того ж, вадливу роль відіграють новітні технології, зокрема, з питань фінансового моніторингу. Потрібно зазначити, що в Україні також запроваджено подібний механізм,

проте, його ефективність є достатньо спірною через велику кількість неповідомлення самих банківських установ про допущення порушень.

Потрібно зазначити, що на увагу заслуговує приклад Нідерландів, зокрема, через те, що суб'єкт підприємництва, яким вже було допущено вчинення економічних злочинів, не матиме змогу у майбутньому отримати ліцензію на певний вид діяльності або прийняти участь у тендері. Вважаємо, що такий досвід є можливим запровадити й в Україні, оскільки він може позитивно вплинути, наприклад, на зниження рівня проявів недобросовісної конкуренції у таких сферах економіки, у яких здійснення певного виду підприємницької діяльності потребує отримання додаткових дозволів та ліцензування.

До того ж, існує потреба у повному переході на електронні засоби розрахунку, внаслідок чого стане можливим реально відслідковувати фінансові операції. У випадку переходу більшості операцій у безготівкову форму, на державному рівні можливо створити спеціальний структурний підрозділ, до повноважень якого віднести моніторинг фінансових операцій.

Висновки за розділом 3

На сьогоднішній день достатньо актуальним питанням є розробка та запровадження механізмів попередження злочинності у сфері економічної діяльності, оскільки саме така категорія злочинів завдає величезних збитків усім державним системам світу. Під попередженням злочинності у сфері економічної діяльності потрібно розуміти системи заходів, які реалізуються спеціально уповноваженими органами та усіма членами суспільства, у напрямку зменшення рівня проявів злочинних посягань у економічній галузі, а також припинення окремих кримінальних правопорушень у даній сфері.

Система попередження злочинності у сфері економічної діяльності має трирівневу систему побудови, яка складається з: загального, спеціального або особливого та індивідуального рівнів. Загальні заходи попередження економічної злочинності, як правило, реалізуються на усіх територіях державними органами, які здійснюють регулювання у певній сфері суспільних відносин.

Особливі або спеціальні заходи попередження економічної злочинності реалізуються спеціально уповноваженими суб'єктами, які здійснюють такий вид діяльності на постійній професійній основі. Індивідуальними заходами є процес реалізації запобіжного механізму по відношенню до конкретного суб'єкта, який поєднує у собі два вищезазначених рівні.

Досліджуючи зарубіжний досвід попередження злочинності у сфері економічної діяльності, потрібно звернути увагу, що особливу увагу приділено банківським операціям. Не лише на банківські установи покладається обов'язок щодо виявлення підозрілих операцій, але й створюються спеціальні державні структурні підрозділи, основними повноваженнями яких є проведення моніторингу фінансових операцій.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження, було сформовано наступні висновки.

1. За результатами проведеного дослідження поняття та загальних тенденцій розвитку злочинності у сфері економічної діяльності було запропоновано визначення такої криміналогічної категорії, з урахуванням його основних ознак. Так, було запропоновано під поняттям "злочинність у сфері економічної діяльності" розуміти протиправне кримінальне діяння, що посягає на суспільні відносини у сфері економічної діяльності учасниками відповідних правовідносин, як правило, з корисливих мотивів та з метою отримання вигоди, внаслідок чого спричиняються збитки державі, окремим суб'єктам господарювання або завдається шкода діловій репутації.

До того ж, проаналізувавши статистичні показники злочинності у сфері економічної діяльності за 2019-2020 роки можливо зазначити, що з січня по березень 2020 року спостерігалася тенденція до зростання кількості вчинення економічних злочинів. Проте, з квітня поточного року до цього часу закріпилася усталена тенденція до зменшення рівня злочинності у сфері економічної діяльності. Звичайно, зниження показників економічної злочинності є достатньо позитивним явищем, проте, ураховуючи той факт, що з березня до цього часу на території України діють карантинні заходи, що, зокрема, передбачає обмеження здійснення підприємницької діяльності в окремих регіонах, можливо зробити висновок, що такі показники напряду пов'язані із подібними обмеженнями.

2. Дослідивши основні наукові підходи у сфері протидії економічній злочинності можливо зробити висновок, що їх результати не у повній мірі можуть сприяти попередження вчинення такої категорії злочинів. Натомість, на особливу увагу заслуговують праці Т. Холла, В.І. Ляшенка та В.І. Вишневського у зв'язку із тим, що саме зазначеними науковцями при

дослідженні проблематики економічної злочинності та заходів запобігання її проява було взято за основу реалії сучасного інформатизованого суспільства. Отже, у даній роботі було звернуто увагу на потребу у подальшому вивчення протидії кіберзлочинності у економічній сфері.

3. За результатами дослідження та аналізу імплементації міжнародних положень і стандартів до національного законодавства у сфері протидії злочинам у сфері економічної діяльності, було зроблено висновок про те, що з 2011 року суттєвих змін до українських правових норм внесено не було. Зокрема, було акцентовано увагу на необхідності декриміналізації грального бізнесу, що у повній мірі відповідає загальноприйнятим міжнародним стандартам. В результаті декриміналізації даного виду підприємництва існує можливість "виведення з тіні" достатньо великої частини економічної сфери держави.

4. Дослідивши та порівнявши статистичну інформацію щодо стану злочинності у сфері економічної діяльності можливо зробити висновок про те, що як в Україні, так і у Донецькому регіоні на протязі 2020 року спостерігається тенденція до зниження рівня економічних злочинів. При цьому, було звернуто увагу на те, що питома вага економічних злочинів, вчинених на території Донецької області не перевищує 6 % від загальнодержавних показників, що є достатньо непоганим показником. Протягом 2019-2020 років найбільшу кількість злочинів, які було скоєно у сфері економічної діяльності, складали, зокрема, діяння, передбачені наступними статтями Особливої частини КК України як: ст. 191, ст. 199, ст. 364 та 366.

5. Дослідивши поняття і визначення кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності було з'ясовано, що у науковій літературі відсутні єдині підходи до розуміння зазначеної категорії. У зв'язку із чим, пропонуємо розуміти під поняттям "кримінологічна характеристика економічної злочинності" як сукупність основних елементів, які надають

змогу розкрити суб'єктивні, об'єктивні та комплексні характеристики злочинності у сфері економічної діяльності.

6. До об'єктивних елементів кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності можливо віднести такі як: інформація про соціальні умови і обстановку, соціально-політичні, геополітичні, соціально-економічні та географічні характеристики. Таким чином, зроблено висновок, що у цілому об'єктивні елементи характеризуються соціально-економічної політики держави, яка не здатна забезпечити належні умови для отримання достойного рівня матеріального забезпечення людини. Проте, у той же час, такі недоліки державної політики сприяють перспективам поширення економічної злочинності.

7. До суб'єктивних умов кримінологічної характеристики економічної злочинності можливо віднести такі як: особа злочинця, його соціально-психологічна характеристика, вік, рівень матеріального забезпечення, трудовий стаж, соціальний статус тощо. Таким чином, варто зазначити, що у відповідності до статистичних даних за 2019 року про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, злочини у сфері економічної діяльності, як правило, скоюють особи чоловічої статі, які займають організаційно-управлінські посади, мають повну вищу або базову вищу освіту, у віці від 29 до 39 років. Отже, варто зазначити, що злочинці у сфері економічної діяльності є освіченими людьми та можуть мати достатньо високий статус у суспільстві.

8. До комплексних елементів кримінологічної характеристики злочинності у сфері економічної діяльності належать такі як: причини вчинення злочинів, механізм скоєння та обставини, які їм сприяють. В результаті проведеної роботи було зроблено висновок, що основною причиною вчинення та обставинами, які їх сприяють, є неналежний рівень державного регулювання економічної галузі. До того ж, у зв'язку із такою

властивістю економічної злочинності як пристосування до новітніх технологій, механізми їх вчинення постійно удосконалюються.

9. Розглядаючи поняття і систему попередження злочинів у сфері економічної діяльності було запропоновано наступне визначення такої категорії. Отже, попередження злочинності у сфері економічної діяльності - це система заходів, які реалізуються спеціально-уповноваженими органами та усіма членами суспільства у напрямку зменшення рівня проявів злочинних посягань у економічній галузі, а також припинення окремих кримінальних правопорушень у даній сфері.

10. З метою ефективного застосування заходів попередження економічної злочинності на спеціальному рівні було запропоновано запровадження механізмів регулювання готівкових розрахунків у сфері економіки, моніторингу господарської діяльності, декларування доходів усього населення без виключення тощо. Додатково визначено основні напрямки запровадження індивідуальних заходів попередження економічної злочинності, зокрема, шляхом розробки та застосування виховних механізмів по відношенню суб'єктів економічної діяльності.

11. Дослідивши зарубіжний досвід попередження злочинності у сфері економічної діяльності пропонуємо розробити механізм централізованого фінансового моніторингу за операціями господарюючих суб'єктів, а також запровадити систему автоматичної обробки фінансової звітності суб'єктів підприємництва та проведення аналізу щодо допущення можливих порушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О.М., Бандурка І.О. Злочинність і сучасність: монографія. Харків: ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
2. Богданов С. В., Репецкая А. Л. Организованная преступность в экономической сфере СССР в 1930-1950 годы: особенности воспроизводства, масштабы, формы проявления. *Криминологический журнал ОГУЕП*. 2011. № 4. С. 70-79.
3. Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка., 2008. 380 с.
4. Василевич Я.В. Характеристика осіб, які вчиняють злочини в бюджетній сфері. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 84-94.
5. Владимиренко С. В. Економічний злочинець: спроба визначення. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2015. № 3. С. 90-96.
6. Гарасимів Т. З. Економічна злочинність як органічна складова буття соціуму. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. 2011. № 2. С. 127-135.
7. Головкін Б.М. Поняття злочинності у сфері економіки. *Фінанси і право*. 2013. № 3. С. 128-133.
8. Давиденко Л. М. Поняття і значення кримінологічної характеристики злочинів, пов'язаних із порушенням порядку заняття господарською і банківською діяльністю. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2002. № 2. С. 192 – 196.
9. Дмитрієнко Ю. М. Основні етапи боротьби з транснаціональною організованою злочинністю як законодавчі цикли формування соціальної

активності української правової свідомості. *Актуальні проблеми політики*. 2004. № 20. С. 112-122.

10. Жалинский А.Э. Социально-правовое мышление: проблемы борьбы с преступностью. Москва: Наука, 1989. 189 с.

11. Жуковська Ж. О. Проблеми міжнародного співтовариства у боротьбі зі злочинами майнового характеру. *Південноукраїнський правочин часопис*. 2008. № 4 С. 35–38.

12. Журавель М. І. Міжнародні правові аспекти боротьби з легалізацією доходів здобутих злочинним шляхом. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С. 280–286.

13. Забрянский Г. И. Методика статистического изучения преступности: учебное пособие. Краснодар: Изд-во Кубанский гос. ун-т, 1976. 96 с.

14. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 т. Київ: ІнЮре, 2007. Т. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 713 с.

15. Зелинский А.Ф. Криминология: учебное пособие. Харьков: Рубикон, 2000. 240 с.

16. Каиржанов Е.И. Понятие, структура и виды профилактики преступлений: лекция. Караганда: ВШ МВД СССР, 1986. 87 с.

17. Карапетян О., Скакун Т. Інституційно-організаційно-забезпечення фінансових розслідувань економічної злочинності в міжнародній практиці. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 3. С. 155-158.

18. Карпец И. И. Преступления международного характера: учеб. пособие. Москва: Юрид. лит., 1979. 264 с.

19. Кельман О. Г. Економічна злочинність і суміжні з нею поняття. *Проблеми законності*. 2002. Вип. 55. С. 133 – 141.

20. Кельман О.Г. Стан і головні ознаки напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: монографія. Харків: Гімназія, 2003. 352 с.
21. Колодяжний М. Г. Насильницькі вимагання майна в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: монографія Харків: Кроссруд, 2010. 288 с.
22. Корнієнко В.В. Криміналістична характеристика особи злочинця та злочинних груп у сфері банківської діяльності. *Право і безпека*. 2015. № 2. С. 98-102.
23. Корнієнко М. В. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії. Київ: Фонд Юрнауки, 2004. 300 с.
24. Корягіна А. Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 191-196.
25. Кравчук С.Й. Економічна злочинність в Україні: навч. посіб. Київ: Кондор, 2009. 282 с.
26. Кривонос Л.В. Міжнародний досвід державних механізмів запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 6, URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=730> (дата звернення: 27.10.2020).
27. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник. / за ред. І.М. Даньшина. Харків: Право, 2003. 352 с.
28. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / за ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2009. 288 с.
29. Кримінологія: навч. посіб. / за заг. ред. д.О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2009. 312 с.

30. Криминология: учебник / под. ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. Москва: Юристъ, 2004. 734 с.
31. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. ст. 88.
32. Крупчан О.Д. До питання взаємозв'язку міжнародного права і законодавства України. *Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом*: матер. наук.-практ. конф., м. Київ, жовтень 1998 р. Київ, 1998, С. 133-137.
33. Курс криминології: підручник: у 2-х Т. / за заг. ред. О.М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Т. 1. 352 с.
34. Литвак О.М. Державний вплив на злочинність: криминологічно-правове дослідження. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 278 с.
35. Ляшенко В.І., Вишневський О.С. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія. Київ: Ін-т економіки пром-сті, 2018. 252 с.
36. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. 480 с.
37. Медицький І.Б. Запобігання злочинності: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський юридичний інститут Львівського державного університету внутрішніх справ, 2008, 231 с.
38. Мельник М.І. Німеччина на шляху боротьби з корупцією. *Право України*. 1997. № 11. С. 111-115.
39. Мельничук Т.В. Ціна економічної злочинності: проблемні аспекти визначення та застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 5. С. 189-193.
40. Меркушин В. В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. Минск: Амалфея, 2003. 208 с.

41. Міжнародний досвід побудови та функціонування спеціалізованих органів з протидії високопосадовій злочинності. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2269:miz-hnarodnij-dosvid-pobudovi-ta-funktsionuvannya-spetsializovanikh-organiv-z-protidiji-visokoposadovij-zlochinnosti&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 27.10.2020).

42. Міняйло Н. Є. Організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. № 714. С. 126-130.

43. Мозоль А.П. Кримінологічні проблеми нелегальної міграції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2002. 18 с.

44. Момотенко Т. Д. Виникнення, становлення та поширення організованої злочинності в Україні: історичний огляд. *Форум права*. 2015. № 1. С. 182-189.

45. Морозова Н.В. Трансформація теневих економічних отношений в экономике рыночной ориентации: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.01. Москва, 2010. 21 с.

46. Наумкин В.В. Организованная преступность как одна из угроз национальной и международной безопасности. *Состояние, проблемы применения и совершенствования законодательства о борьбе с организованной преступностью и коррупцией*. 2001. № 2. С. 311-313.

47. Нікітін Ю. В. Особливості запобігання та протидії економічній злочинності як дестабілізуючого чинника економічної безпеки держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 5. С. 139-145.

48. Организованная преступность: проблемы, дискуссии, предложения / под редакцией А. И. Долговой, С. В. Дьякова. Москва: Криминологическая Ассоциация, 1993. 328 с.

49. Орлов Ю.В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків: Діса плюс, 2016. 656 с.

50. Основы борьбы с организованной преступностью: монография / под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. Москва: ИНФРА-М, 1996. 400 с.

51. Пивоваров В. В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: кримінологічна характеристика та попередження: дис....канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. 299 с.

52. Половинський Л. В. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: міжнародний та вітчизняний досвід. *Економіка. Фінанси. Право*. 2008. № 5. С. 33–35.

53. Попович В.М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки: монографія. Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2007. 524 с.

54. Предупреждение хищений государственного и общественного имущества / под ред. И. Н. Даньшина. Харьков: Вища школа, 1988. 179 с.

55. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2020. № 25. Ст. 171.

56. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (статистична інформація за 2019-2020 рр.). Генеральна прокуратура України: офіц. веб-сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113899&libid=100820 (дата звернення: 27.10.2020).

57. Про кримінальні правопорушення (статистична інформація за 2019-2020 роки). Прокуратура Донецької області: офіц. Веб-сайт. URL: https://don.gp.gov.ua/ua/statdon.html?dir_id=111196# (дата звернення: 27.10.2020).

58. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (статистична інформація за 2019 рік). Генеральна прокуратура України: офіц. веб-сайт. URL:

https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113898&libid=100820&c=edit&c=fo (дата звернення: 27.10.2020).

59. Пчеліна О. В. Механізм вчинення економічних злочинів. *Право і Безпека*. 2009. № 4. С. 118–122.

60. Раєцька Л. В. Попередження злочинності у сфері економіки як засіб забезпечення економічної безпеки держави. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. №. 25-26. С. 274-281

61. Сазонов В.В. Забезпечення економічної безпеки України: кримінологічний аналіз: монографія. Харків: Панов, 2020. 375 с.

62. Скакун Т.О. Економічні злочини: сутнісні ознаки та криміналістичний аналіз їх вчинення. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/155.pdf (дата звернення: 27.10.2020).

63. Сомик О.С. Чинники, що сприяють економічній злочинності в Україні та її проявам в організованих формах. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2011. № 9. С. 125-130.

64. Степанюк Р. Л. Типові технології злочинної діяльності в бюджетній сфері України. *Форум права*. 2011. № 1. С. 977–981.

65. Стрельцов Е.Л. Экономическая преступность в Украине: курс лекций. Одесса: АО БАХВА, 1997. 572 с.

66. Філоненко Г. Особливості виявлення ознак ухилення від сплати податку на прибуток. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 10. С. 93–96.

67. Франчук В.В. Кримінально-правові засоби охорони економіки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2015. 21 с.

68. Франчук В.В. Кримінально-правові засоби охорони економіки України: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 244 с.
69. Хаванов А.В. Економічна та фінансова злочинність та її вплив на економічну безпеку України. *Бізнес Інформ*. 2012. № 12. С. 35-38.
70. Хоменко В.П. Організація запобігання злочинам у фіскальній сфері: трирівневий підхід. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 187-201.
71. Щедрин Н.В. Основы общей теории предупреждения преступности: учебное пособие. Красноярск: Изд-во Красноярського гос. ун-та, 1999. 142 с.
72. Эминов В. Е. Современная транснациональная преступность: состояние и проблемы борьбы. *Современная уголовная политика в сфере борьбы с транснациональной организованной преступностью и коррупцией : сборник статей*. Москва: АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. С. 5-8.
73. Якимова С.В., Боровикова В.С. Особистість економічного злочинця. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 837. С. 521-527.
74. Ястребов В. Б. К вопросу о понятии криминологической характеристики преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*, 1982. №. 37. С. 14 – 20.
75. Tim Hall. The economic geographies of organized crime. URL: <https://www.guilford.com/books/The-Economic-Geographies-of-Organized-Crime/Tim-Hall/9781462535194> (date of application: 27.10.2020).